

Oligarquia, fiscalitat i règim municipal al món urbà de la Catalunya medieval (Cervera entre 1026 i 1430)

Max Turull i Rubinat

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

**OLIGARQUIA, FISCALITAT I REGIM MUNICIPAL AL MON
URBA DE LA CATALUNYA MEDIEVAL (CERVERA ENTRE
1026 I 1430).**

Max TURULL I RUBINAT

**Tesi Doctoral dirigida pel
Dr. Manuel RIU I RIU**

**Departament d'Història Medieval,
Paleografia i Diplomàtica.
Facultat de Geografia i Història**

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Barcelona, juny de 1989.

Vull mostrar el meu agraïment públic, pels motius que cadascú ja coneix a Laura ALLUE, Montserrat CANELA, Ester CARBO, Josep Lluís GUIU, Jordi PEREZ, Teresa PUIG i Sisco SUAU. Científicament estic amb deute, sobretot, amb els professors Josep Me FONT RIUS, Aquilino IGLESIA, Carlos PETIT, Prim BERTRAN, Tomàs MONTAGUT, Sebastià SOLE i Jaume FIBALTA. A tots ells els agraeixo les esmenes i les indicacions que han vessat en el text, i no són en absolut responsables dels descencorts que s'hi puguin apreciar.

I a l'Anna, pel temps que m'ha donat.

SUMARI

Index general

Introducció

PRIMERA PART: EL CONTEXT ECONOMIC I SOCIAL

I. Població, recursos i urbanisme

II. Activitat econòmica

III Estructura social

SEGONA PART L ORGANITZACIO POLITICA I INSTITUCIONAL

IV Orígens i consolidació del règim municipal

V Plenitud del règim municipal i morfologia institucional

VI Atribucions del Consell

VII Hisenda municipal

TERCERA PART LES RELACIONS POLITIQUES

VIII Dinàmica política i social

. . . . .

Conclusions generals

Apendix documental

Bibliografia

Index específics

INDEX GENERAL

INTRODUCCIO

1. TEMA D'ESTUDI	1
1.1. D'un marc teòric general .... (1)	
1.2. .... a un plantejament històric concret. (4)	
2. LIMITS CRONOLOGICS I GEOGRAFICS	9
3. CRITERIS DE SELECCIO	10
4. UN ESTAT DE LA QUESTIO	16
4.1. Cervera (16)	
4.2. La ciutat medieval a Catalunya i França (24)	
4.3. La hisenda municipal (33)	
4.4. Síntesis generals sobre règim municipal (35)	
5 FONTS DOCUMENTALS	38
5.1.: Arxius (38)	
A/ AHCC (38)	
B/ ACA (40)	
5.2.: Fonts documentals inèdites. Estudi i enumeració (40)	
5.3.: Fonts documentals publicades. Enumeració (59)	

PRIMERA PART: EL CONTEXT ECONOMIC I SOCIAL

I. POBLACIO, RECURSOS I URBANISME

1. EL MEDI FISIC: RECURSOS NATURALS	71
2. EL MEDI HUMA: RECURSOS HUMANS	77
2.1. Recursos humans i demografia (77)	
2.2. Panorama general (78)	
2.3. La comarca a mitjan segle XIV (84)	
2.4. La continuïtat del poblament a Cervera (91)	
2.5. La població de Cervera a l'edat mitjana (93)	
2.5.1.: Les fonts demogràfiques: problemàtica (93)	
2.5.2.: Els fogatges del segle XIV (95)	
2.5.3.: Les estimes del Manifest (98)	
2.5.4.: Demografia i pobresa (102)	
2.5.5.: El context social general (105)	
APENDIX GRAFIC	110
3 EL MEDI CONSTRUIT	114
3.1. El concepte de ciutat a l'edat mitjana (114)	
3.2. Origen i creixement de les ciutats medievals (121)	
3.3. L'evolució urbanística i la lògica del creixement urbà a Cervera (125)	
3.3.1. Topografia i lògica en l'assentament del Castell (125)	
3.3.2. El castell i les primeres donacions (127)	
3.3.3. El primer nucli edificat (129)	
3.3.4. L'església i el nou creixement urbà (133)	
3.3.5. L'ampliació de la muralla (138)	
3.4. La morfologia urbana de Cervera al segle XIV (147)	
3.4.1. L'espai circumdant (147)	
3.4.2. Les vies d'accés a la ciutat (151)	
3.4.3. Muralls, torres i portals (153)	
a) muralles (153)	
b) portals (157)	
c) torres (159)	
3.4.4. Places i carrers (161)	
3.4.5. Edificis singulars (167)	
a) esglésies i convents (168)	
b) Hospitals (169)	
c) L'església de Santa Maria de Cervera (170)	

- d) La Paeria (175)
- 3.4.6. Altres punts de referència no monumentals (175)
- 3.5. Els "quarters" i la divisió administrativa de la ciutat (176)

CONCLUSIONS 189

II. ACTIVITAT ECONOMICA

0 INTRODUCCIO 192

1 LES PRIMERES MANIFESTACIONS 193

2 LA PRODUCCIO AGRICOLA I RAMADERA 199

- 2.1 La propietat de l'aigua (199)
- 2.2 L'agricultura i el paisatge agrari (205)
  - 2.2.1. La producció de cereal (207)
  - 2.2.2. La producció vitícola (208)
  - 2.2.3. La producció de safrà (215)
  - 2.2.4. Altres cultius (221)
- 2.3 Els camissers i la ramaderia (223)

3 LA PRODUCCIO MANUFACTURERA 232

- 3.1 La producció drapera (232)
  - 3.1.1. La indústria de la llana a la baixa edat mitjana (232)
  - 3.1.2. Les condicions prèvies a l'establiment draper a Cervera (235)
  - 3.1.3. La tradició i el primer desenvolupament de la indústria (241)
  - 3.1.4. L'evolució de la producció de draps a Cervera (244)
  - 3.1.5. Les ordinacions de la draperia de Cervera de 1320 (254)
  - 3.1.6. Drapers, paraires, teixidors i mercaders (262)
- 3.2 Altres branques de la producció (269)
  - 3.2.1. El treball del vidre (269)
  - 3.2.2. El treball de l'argent (270)
  - 3.2.3. El treball de la pell (273)
  - 3.2.4. El treball de la construcció (275)

- 3.2.5. El treball de la metal·lúrgia (278)
- 3.2.6. La producció de pa (279)
- 3.2.7. Altres productes manufacturats (287)

4. L'ACTIVITAT COMERCIAL	290
4.1. L'abastiment de productes (290)	
4.2. "El mal any primer" a Cervera una crisi de subsistència (296)	
4.2.1. La carestia en altres dominis catalans (297)	
4.2.2. Cervera: els símptomes i els senyals (299)	
4.2.3. Crisi de subsistència i solucions a l'abast (302)	
5 LES IMPOSICIONS MUNICIPALS	309
6 FIRA I MERCAT	310
6 1 Mercat (310)	
6 2 La fira de Cervera al Segle XIV (312)	
6 2 1. Dates de celebració (313)	
6 2 2. La projecció exterior i la competitivitat (316)	
6 2 3. Ordinacions i funcionament intern (320)	
6 2 4. Les mercaderies (323)	
6 2 5. La fira de Cervera a finals del s. XIV (324)	
7 ORIGEN I MOVIMENT DEL CAPITAL URBA	326
7 1 Causes pròpies (326)	
7 2 Préstecs i mar lleutes (327)	
7 3 Arrendament d'imposicions (329)	
7 4 Els jueus prestadors (331)	
CONCLUSIONS	335
III ESTRUCTURA SOCIAL	
1 LA SOCIETAT BAIX-MEDIEVAL	342
2 ESTRUCTURA SOCIAL DE CERVERA PLANTEJAMENT	352

3. ESTRUCTURA SOCIO-ECONOMICA DE LA POBLACIO AL SEGLE XIV	354
3.1. Problemes de mètode (354)	
3.2. Tendència temporal del nombre d'individus de l'interval de (357)	
3.3. La distribució econòmica en l'interval de classe (358)	
3.4. Nivells de concentració de la riquesa econòmica i índex d'acumulació segons intervals de classe (360)	
3.5. La riquesa dels quaters en termes absoluts (367)	
4 ESTRUCTURA PROFESSIONAL DE LA POBLACIO ALS S XIV I XV	369
4.1. Fiabilitat i mètode (369)	
4.2. Estructura professional entre 1360 i 1379 (370)	
4.3. L'estructura professional als segles XIV i XV (373)	
APENDIX GRAFIC	379
CONCLUSIONS	399

SEGONA PART: L'ORGANITZACIO POLITICA I INSTITUCIONAL

IV. ORIGENS I CONSOLIDACIO DEL REGIM MUNICIPAL

1 BASES SOCIALS I MATERIALS CONFIGURADORES DE LA COMUNITAT	403
1.1 Els orígens socials del nucli urbà (403)	
1.1.1 El context polític-militar de la reconquesta (403)	

1.1.2. Modalitat de població Aspectes jurídics i socials (405)	
1.1.3. El desenvolupament d'una vida social (419)	
1.2. El pas a la consciència de la comunitat (424)	
1.2.1. Factors unificadors de la comunitat (424)	
1.2.2. Factors de consciència col·lectiva comunitària (430)	
2. REGIM MUNICIPAL RUDIMENTARI (1182 1267)	435
2 1 Conceptes, cronologia i tipologia (435)	
2 2 Condició Jurídico-Pública de la comunitat (436)	
2 3 Representació orgànica bàsica (440)	
2 3 1 La jurisdicció reial interior (440)	
2 3 2 Organització bàsica del municipi rudimentari (445)	
2 3 2 1 Institucions orgàniques de caràcter representatiu i local (446)	
2 3 2 2. Estructura i composició (452)	
2 3 2 3 Articulació institucional (466)	
3 REGIM MUNICIPAL ORGANITZAT (1267 1331)	469
3 1 Transició del municipi rudimentari al municipi organitzat (469)	
3 2 Institucions orgàniques de caràcter representatiu local (476)	
3 3 Jurisdicció reial interior (495)	
CONCLUSIONS	502

V. PLENITUD DEL REGIM MUNICIPAL I MORFOLOGIA INSTITUCIONAL

1 MARC JURIDIC I INSTITUCIONAL	509
1 1 El dret privilegiat i la fixació del marc jurídic a Cervera (509)	
1 2 El trànsit a la plenitud del règim municipal (511)	
a) factors socio-econòmics (512)	
b) factors polítics (513)	
c) factors jurídics i institucionals (514)	

2. ORGANS MUNICIPALS DE DECISIO I CONTROL	517
2.1. Organs decisoris i òrgans consultius (517)	
2.2. El Consell General (524)	
3. REGULACIO JURIDICA DE L'ELECCIO DEL CONSELL	535
3.1. Any 1331 (536)	
3.2. Any 1333 (540)	
3.3. Any 1334 (548)	
3.4. El sistema electiu fins la meitat del segle XV (555)	
3.4.1. De 1334 a 1415 (555)	
3.4.2. De 1415 fins 1430 (561)	
3.5. Any 1501. La insaculació (564)	
APENDIX GRAFIC	565
4 ORGANITZACIO INTERNA	572
4.1 La regulació del funcionament institucional intern (572)	
4.1.1 Jurament (572)	
4.1.2 Lloc de reunió (575)	
4.1.3 Convocatòria (579)	
4.1.4 Escripcions i actes del consell (583)	
4.1.5 Decisions i acords (589)	
4.1.5.1 Paers i consellers (589)	
a) L'acord del Consell (591)	
b) Delegació de responsabilitat i inhibició (593)	
c) Unilateralitat (594)	
4.1.5.2 Quorum i assistència (595)	
4.1.6 Comissions delegades (596)	
a) Objecte de la comissió (597)	
b) La composició de les comissions (598)	
c) Elecció i duració (598)	
4.2 Les sessions del Consell (600)	
4.2.1 Aspectes introductoris i metodològics (600)	
4.2.2 Nombr de sessions (601)	
4.2.3 Mitjana d'assistència segons òrgans institucionals (604)	
4.2.3.1 Evolució interanual de l'assistència al Consell (604)	
a) Consellers (604)	
b) Paers (609)	
c) Prohoms (611)	
4.2.3.2 Evolució interanual de l'assistència al Consell (612)	

- a) Consellers (612)
- b) Paers (614)
- c) Prohoms (615)
- 4.2.3.3. Observacions de caràcter comparatiu entre òrgans (616)
- 4.2.3.4. Evolució de l'assistència individual (617)
- 4.2.4. Comportament institucional: hipòtesi explicativa (618)
  - 4.2.4.1. Consideracions generals (618)
  - 4.2.4.2. L'èmfasi laboral: el treball de la terra (619)
    - a) El nombre de sessions (621)
    - b) Assistència segons òrgans institucionals (637)
    - c) Assistència individual a les sessions (640)

APENDIX GRAFIC 644

5. CÀRRECS I RESPONSABILITATS 653

- 5.1. Institucionals reals: batlle i veguer (653)
  - 5.1.1. Organització interna de la Cort del Veguer i del Batlle (661)
    - a) Càrrecs polítics (661)
    - b) Càrrecs tècnics (663)
    - c) Càrrecs burocràtics (663)
    - d) Càrrecs administratius o financers (664)
    - e) Càrrecs executius (665)
    - f) Responsabilitats circumstancials (665)
  - 5.1.2. La provisió dels càrrecs (665)
  - 5.1.3. Iniciatives i intervencions dins l'àmbit municipal (671)
  - 5.1.4. Les relacions institucionals amb el Consell local (676)
    - a) Integració institucional (676)
    - b) Col·laboració i assentiment (681)
    - c) Remuneracions econòmiques no salarials (684)
    - d) Divergència i fricció (687)
  - 5.1.5. La host de Cervera i les relacions amb el veguer (690)
  - 5.1.6. Ascendència social i política dels membres de la Cort (
- 5.2. Càrrecs institucionals municipals (695)
  - 5.2.1. Càrrecs de govern (695)
  - 5.2.2. Càrrecs de gestió administrativa i assessorament tècnic (695)
    - a) Advocat de la vila (695)

- b) Escrivà del Consell (701)
- c) Procuradors de la Caritat (701)
- d) Dipositar (707)
- e) Clavari (707)
- f) Racional (707)
- g) Oïdors de comptes (707)
- 5.2.3. Càrrecs de control i vigilància (707)
  - a) Obrers (708)
  - b) Mostassaf (713)
  - c) Sobrestants, guardians i veedors (724)
- 5.2.4 Càrrecs auxiliars del Consell (733)

5.3 Càrrecs municipals de caràcter transitori (735)

- 5.3.1 Càrrecs econòmics i financers (736)
- 5.3.2 Càrrecs de representació institucional (736)
  - a) Representació institucional davant el Rei (736)
  - b) Representació institucional davant les Corts (744)
  - c) Representació institucional davant el Duc (748)
  - d) Representació institucional davant els oficis reials (750)
  - e) Representació institucional davant nobles i feudals (754)
  - f) Representació institucional davant d'altres organismes (757)
- 5.3.3 Càrrecs per a comissions ad hoc (758)
  - a) Comissions informatives (759)
  - b) Comissions legislatives (762)
  - c) Comissions referents a la guerra (764)
  - d) Comissions d'arbitri i pacificació (766)
  - e) Comissions per l'abastiment i control de productes (768)
  - f) Comissions de caràcter jurídic i penal (770)
  - g) Comissions d'assumptes econòmics menors (773)
- 5.3.4 Altres càrrecs municipals de caràcter transitori (774)
  - a) Administració (774)
  - b) Execució (775)
  - c) Control (775)
  - d) Representació (776)

5.4 Distribució i concentració dels càrrecs municipals (776)

- 5.4.1 Apreciacions metodològiques (776)
- 5.4.2 Distribució de càrrecs segons òrgans institucionals (780)
  - a) Percentatges de personal i càrrecs (780)
  - b) Mitjana de càrrecs per individus i cossos (788)
- 5.4.3 Desviació típica, concentració i freqüències globals (791)

5.4 4. Relació nominal de casos notables (795)

APENDIX ESTADISTIC	799
APENDIX GRAFIC	809
CONCLUSIONS	846

VI ATRIBUCIONS DEL CONSELL

O INTRODUCCIO	856
1 VEINATGE O CIUTADANIA INDIVIDUAL I COLLECTIVA	860
1 1 Fonts de dret local i general (861)	
1 1 1 Usatges de Barcelona (861)	
1 1 2 Consuetudines llerdenses (862)	
1 1 3 Reconoverunt Proceres (865)	
1 1 4 Consuetudines Diocesis Gerundensis (866)	
1 1 5 Costums de Tortosa (867)	
1 1 6 Complexitat reguladora de la ciutadania i la seva romanització (868)	
1 1 7 Elaboració Doctrinal (870)	
1 2 Veinatge o ciutadania a Cervera (871)	
1 2 1 Veinatge individual o ciutadania (871)	
1 2 1 1 Problemes tipològics i conceptuals (871)	
1 2 1 2 El pacte de veinatge i la pràctica del Consell (872)	
1 2 1 3 El veinatge de Cervera respecte del cas de Lleida i Tortosa (879)	
1 2 2 Veinatge col·lectiu (882)	
1 2 2 1 Amb el titular de senyoriu jurisdiccional (883)	
1 2 2 2 Amb una comunitat sencera (886)	
1 2 2 3 Amb una part d'una comunitat (891)	
1 2 2 4 El paper de Consell (892)	
1 2 3 Origen geogràfic del veinatge amb Cervera (893)	
2 SERVEIS SOCIALS	894
2 1 Medicina i sanitat (894)	

2.2. Ensenyament (904)	
2.3. Assistència als pobres (910)	
2.4. Prostitució (918)	
3 REGULACIO DE LA PRODUCCIO COMERC I ABASTIMENT	922
4 URBANISME I OBRES	929
5 DEFENSA VEINAL I ORDRE PUBLIC	932
6 ADMINISTRACIO DE JUSTICIA	939
6.1 Plantejament (939)	
6.2 La justícia local a l'alta edat mitjana (941)	
6.3 La justícia local a la baixa edat mitjana (943)	
6.4 El municipi i les seves competències en matèria de justícia (948)	
6.4.1 Segles XII-X II (948)	
6.4.2 Jurisdicció voluntària i funció arbitral del Consell (952)	
6.4.3 Jurisdicció sancionadora administrativa (957)	
6.5 La pugna per la jurisdicció ordinària civil i criminal (961)	
6.6 La jurisdicció reial inferior (983)	
6.7 La jurisdicció reial intermèdia (988)	
6.8 La jurisdicció reial superior (989)	
7 REPRESENTACIO POLITICA DE LA COMUNITAT	991
8 DIVERSORUM	992
CONCLUSIONS	994

VII. HISENDA MUNICIPAL

1. ORIGENS I DISPOSICIONS JURIDIQUES GENERALS	1000
2. FUNCIONARIS DE L'ADMINISTRACIO ECONOMICA	1009
2.1. Clavari (1008)	
2.2. Racional (1017)	
2.3. Oïdors de comptes (1018)	
2.4. Dipositari (1026)	
3. INGRESSOS I FINANÇACIO	1029
3.1. Les Imposicions municipals (1029)	
3.1.1. Origen i concepte (1029)	
3.1.2. Registres municipals (1049)	
3.1.3. Les imposicions de Cervera Tendències entre 1337-1395 (1052)	
3.1.4. Particularitats (1059)	
a) La Imposició del vi (1060)	
b) La Imposició de la carn (1062)	
c) La Imposició de la farina (1063)	
d) La Imposició del safrà (1064)	
e) La Imposició del blat (1065)	
f) Les altres Imposicions (1065)	
3.1.5. Administració de les Imposicions (1068)	
3.1.6. Condició social dels arrendataris (1075)	
3.1.7. Les Imposicions dins el sistema financer (1081)	
3.2. Censals i violaris (1106)	
3.2.1. Definició i denominacions (1106)	
3.2.2. Primers testimonis de censals i violaris (1107)	
3.2.3. Objecte de les vendes de censals i violaris (1108)	
3.2.4. L'interès, renda o "for" dels censals i violaris (1110)	
3.2.5. Tramitació de la venda de censals i violaris (1114)	
3.2.6. Redempció de censals i violaris (1119)	
3.2.7. Censals i violaris i desgravació fiscal (1121)	
3.2.8. Canvis i cessions de titularitats i contractes (1123)	
3.2.9. Censals i Violaris dins el pressupost municipal (1129)	
3.2.10. Origen social dels censals mes importants (1133)	
3.2.11. Origen geogràfic dels censals i violaris més importants (1140)	

3.3. El manifest (1147)	
3.4. La talla (1157)	
3.4.1. La incidència de les talles dins el sistema financer (1162)	
3.4.2. Objecte i destí de les talles (1164)	
3.4.3. El procés de confecció d'una talla (1164)	
3.4.4. Les comissions de talladors (1166)	
3.4.5. Repercussió social de les talles (1172)	
3.5. Questia (1173)	
3.6. Préstecs i mantleus (1193)	
3.7. Arrendament de bans (1198)	
3.8. Delme i onzè (1202)	
4. DESPESSES	1208
4.1. Pagaments amb destinació al fisc reial (1208)	
4.1.1. Pagaments extraordinaris al rei i al duc (1209)	
4.1.2. Pagaments ordinaris al rei i al duc (1215)	
4.2. Pagaments destinats a la Diputació del General (1216)	
4.3. Aparell administratiu (1218)	
4.4. Obres públiques (1224)	
4.5. Pagament de préstecs i devolució de deutes (1229)	
4.6. Censals i violaris (1232)	
5 PRESSUPOST I EQUILIBRI FINANCER	1233
CONCLUSIONS	1258

TERCERA PART: LES RELACIONS POLITIQUES

VIII. DINAMICA POLITICA I SOCIAL

- 1 EL MARC JURIDIC I INSTITUCIONAL 1273
- 2 L'ORIGEN SOCIO-PROFESSIONAL DELS MEMBRES DEL CONSELL 1276
- 2.1 L'adscripció socio-professional dels paers (1276)
  - 2.2 L'adscripció socio-professional dels consellers (1280)
  - 2.3 L'adscripció socio-professional dels electors (1283)
  - 2.4 Imposicions i rendes. L'actitud econòmica de paers i consellers (1285)
    - 2.4.1 Mercaders, imposicions i rendes (1286)
    - 2.4.2 Notans, imposicions i rendes (1289)
- 3 L'ORIGEN SOCIO-ECONOMIC DELS MEMBRES DEL CONSELL 1291
- 3.1 L'adscripció socio-econòmica dels paers (1291)
  - 3.2 L'adscripció socio-econòmica dels consellers (1295)
  - 3.3 L'adscripció socio-econòmica dels electors (1297)
  - 3.4 La diferent adscripció socio-econòmica, segons òrgans institucionals (1298)
- 4 L'ACTIVITAT POLITICA DE L'ELITE SOCIO ECONOMICA 1301
- 5 LA REITERACIO EN ELS CARRECS DE GOVERN 1306
- 5.1 El marc juridic regulat (1306)
  - 5.2 La reiteració en el càrrec de paer (1307)
    - 5.2.1 El termini de reiteració (1307)
    - 5.2.2 Identificació professional i socio-econòmica (1308)
  - 5.3 La reiteració en el càrrec de conseller (1309)
    - 5.3.1 El termini de reiteració (1309)
    - 5.3.2 Identificació professional i socio-econòmica (1310)
  - 5.4 La reiteració en els carrecs de govern (paer/conseller) (1311)
    - 5.4.1 El termini de reiteració (1311)
    - 5.4.2 Els casos més importants de reiteració i identificació professional i socio-econòmica (1313)

5.5. El nivell general d'accés i reiteració Conclusions (1314)	
6. L'ACUMULACIO DE CARRECS	1318
6.1. Acumulació, reiteració i origen sòcio-econòmic (1318)	
6.2. Concentració de càrrecs i òrgans de govern (1322)	
APENDIX DE LLISTATS NOMINALS	1325
- Relació nominal per ordre alfabètic i cronològic de paers, consellers i electors (1325)	
- Relació alfabètica d'individus arrendadors d'imposicions (1415)	
- Relació alfabètica general d'individus i oficis dels quals ens és conegut (1427)	
CONCLUSIONS	1457
<u>CONCLUSIONS GENERALS</u>	1464
<u>APENDIX DOCUMENTAL</u>	1488
<u>BIBLIOGRAFIA</u>	1536
<u>INDEX ESPECIFICS</u>	1564
Index de plànols i mapes (1565)	
Index de gràfiques i esquemes (1566)	
Index d'apèndixs estadístics i listats numinals (1571)	
Index de textos de l'apèndix documental (1572)	

INTRODUCCIO

1. TEMA D'ESTUDI

1.1. D'UN MARC TEORIC GENERAL ....

"La quarta és que la cosa pública és composta sumàriament de tres estaments de persones, ço és, de menors, mijanes e majors. E aquesta composició aital és així com un cos humanal compost de diversos membres (...), en la cosa pública havia cap, e aquest és aquell qui ha lo regiment o senyoria; los ulls e les orelles són los jutges e els oficials; los braços són aquells qui defenen la cosa pública, ço és los cavallers e los hòmens d'armes; lo cor són los consellants; les parts generatives són los preicants e informants; les cuixes e cames són los menestrals; los peus que calciguen la terra són los pagesos qui la colren e la exerciten per llur ofici tostemps" (RCP, I);

"E posa aci Filògulus, moralista, que entre los altres oficis que posen la cosa pública en bon estament són los mercaders, car terra e mercaderia corre e abunda, tostemps és ple e fèrtil e en bon estament. Per tal, los mercaders diu que deuen ésser favorits sobre tota gent seglar del món, car diu que los mercaders són vida de la terra on són, e de són tresor de la cosa pública, e són menjar dels pobres, e són braç de tot bon negoci, de tots afers compliment. Sens mercaders les comunitats caen, los prínceps tornen tirans, los jóvens se perden, los pobres se'n ploren. Car cavallers ne ciutadans que viuen de rendes no curen de grans almoines; solament mercaders són grans almoiners e grans pares e frares de la cosa pública, majorment quant són bons hòmens e ab bona consciència" (RCP, XXXIII).

Quan l'any 1383 Francesc EIXIMENIS escrivia el seu breu tractat sobre el Regiment de la Cosa Pública (RCP) pensant en els jurats de la ciutat de València, la seva obra traslluïa una teoria política que s'identificava plenament amb els interessos de la naixent burgesia ciutadana. Ultra la fidelitat que vinculava el Príncep amb els seus vassalls, els mercaders que es dedicaven al comerç (no aquells que comprant censals i violaris "empatxen la mercaderia") eren l'element més vital i necessari

per al bon funcionament no només de la societat, sinó també del govern municipal. Qui eren aquests mercaders a què es refereix EIXIMENIS, a que es dedicaren al passar els anys, quina relació van mantenir amb els nobles de l'època, i com es va manifestar políticament la seva hegemonia econòmica, són qüestions que només tenen sentit dins d'un marc teòric més general.

Comprendre i explicar la transformació i el canvi d'una formació social en una altra és un fenomen complex i difícil. La transició del modus de producció feudal envers el modus de producció capitalista serà el marc teòric i general dins del qual s'inserirà, indirectament, aquesta investigació. La discussió sobre quin va ser el principi motor del canvi en la societat feudal ha generat una polèmica llarga i rica sobre un tema que en el fons es troba al darrera del nostre objecte d'estudi. En un primer moment les teories de PIRENNE sobre el paper de les ciutats medievals i la resposta dels historiadors marxistes, amb Maurice DOBB al capdavant, va generar el conegut "Debat" respecte la importància dels factors externs com a disolvents de la societat feudal, o bé sobre el predomini dels factors considerats interns. Més recentment un segon debat iniciat per Robert BRENNER ha posat de manifest les distintes opinions dels mateixos historiadors marxistes partidaris de les causes endògenes. Mentre un sector atorgava una incidència remarcable al desenvolupament de les forces productives dins del modus de producció feudal, un altre sector donava major rellevància a les relacions de producció que s'establien en el si d'aquella societat.

L'escenari privilegiat d'aquesta mutació va ser la ciutat medieval. Però el paper de la ciutat dins del món feudal ha provocat no poques baralles. MERRINGTON i amb ell DOBB i HILTON entre d'altres, consideren que no existeix un model dual de transició a través del camp feudal i de la societat urbana, sinó que cal entendre les ciutats dins del modus de producció feudal.

Declinem ara d'entrar dins la problemàtica de la transició, en termes econòmics, de la societat feudal, i ens remetem als autors que van participar en els esmentats debats que ressenyem breument més endavant. Per contra el que ens interessa més són les relacions socials i polítiques que van desenvolupar-se dins la superestructura d'aquella societat. Quin és l'origen de les ciutats medievals, com es relacionen amb l'entorn, i com estan governades, són els temes que més directament configuraran el nostre marc teòric.

L'origen de la ciutat s'explica a partir de la dinàmica pròpia de la societat feudal. El desenvolupament de les forces productives i les mateixes relacions de producció van afavorir la possibilitat de comptar amb excedents feudals en forma de moneda més que no en espècia. La distribució d'aquest excedent en mans dels pagesos va facilitar que un sector de la població visqués al

marge de la producció agrícola i formés nuclis desvinculats del feu. La importància creixent que aniria tenint aquesta concentració de població artesanal a partir del segle XI, no va comptar amb el suport, en aquests moments inicials, del capital mercantil procedent del comerç a llarga distància.

Per norma general les relacions camp-ciutat eren les establertes entre un àmbit de producció agrícola, i un centre eminentment, però no absolutament, artesanal. La ciutat havia de dominar el camp per tal de garantir tant el fluxe d'excedent agrari que proveís la població urbana, com també el fluxe de ma d'obra necessària. Si bé es pot parlar del domini de la ciutat envers el camp, no és menys cert que al mateix temps depenia d'ell. El comerç, que no va originar la diferenciació de funcions entre camp i ciutat, va actuar en una segona fase accentuant aquella especialització. Als segles XI i XII, el capital mercantil procedent dels mercaders de les ciutats no controlava els dos pols del procés: producció i mercat, sinó que tan sols suposava una acumulació accidental de beneficis resultat de comprar barat i vendre car. En darrera instància, com indicava HILTON, el motor de tot aquest moviment provenia del camp, ja que a la ciutat tan sols "es distribueix l'excedent que ja ha estat arrencat de les mans dels productors directes". En època de crisi, la ciutat, que en un primer moment havia participat a crear les bases d'un nou sistema econòmic, amb el temps va esdevenir precisament un fre en aquest procés. El capital mercantil dels mercaders i la seva pròpia organització gremial en el si de les ciutats, va ser incapaç d'obrir mercats prou amplis que desbordessin les antigues coordenades. D'altra banda els individus enriquit amb aquell comerç van ruralitzar els seus beneficis a través de formes rendistes, i els membres més potents de les oligarquies urbanes esdevingueren senyors jurisdiccionals de les propietats rurals que havien comprat al voltant de la ciutat.

El patriciat urbà, o l'oligarquia ciutadana, era, doncs, el resultat social i polític d'aquella interrelació entre camp i ciutat. Lluny de les concepcions de PIRENNE respecte una composició exclusivament mercantil i antagònica als interessos feudals del patriciat, avui s'accepta el caràcter ambivalent d'aquella oligarquia urbana. Elements de procedència rural i feudal que s'establiren a la ciutat, i mercaders i artesans benestants que tindrien interessos econòmics al camp, compartrien el govern de les ciutats. En aquest sentit, els interessos originàriament diferents de la noblesa i dels mercaders no van acabar en contradicció, sinó que els segons a la llarga van inserir-se en una societat feudal que estava evolucionant i canviant. Aquesta fusió dins del patriciat no va ser químicament pura. Segons les circumstàncies de cada ciutat va predominar un sector o altre del patriciat, el qual, a més, estava exposat a les lluites de bàndols o llinatges interns, la qual cosa va empènyer, segons BAREL, a cercar aliances exteriors

en col·lectius socials i econòmics que en principi no formaven part d'aquella oligarquia patrícia al poder. DOBB, que no acaba de veure clar l'existència d'una fusió, considera indubtable la realitat d'una oligarquia, a la qual s'hi pertanyia per criteris de riquesa. Aquest patriciat compost sobretot per mercaders -clar exponent de l'important paper que jugava el capital comercial-, terratinents, i darrerament alguns membres destacats de l'artesanat, era resultat més d'un joc d'aliances que d'una veritable fusió social.

En aquest context tan ampli, el nostre objectiu és analitzar la formació i la consolidació d'una oligarquia urbana en el govern d'una ciutat catalana, i la utilització d'una institució municipal que va servir d'escenari d'aquell procés polític. L'estudi, per tant, ha de ser necessàriament polític i també institucional, sense oblidar, però, el context econòmic i social en el qual es desenvolupa el procés històric concret.

1.2. .... A UN PLANTEJAMENT HISTORIC CONCRET.

El règim municipal de qualsevol ciutat catalana (i utilitzem aquest concepte com a sinònim de nucli urbà, no la seva accepció jurídica diferenciadora de ciutat, poble, lloc, etc...) podria estudiar-se a partir de la documentació de caràcter estrictament jurídic sense necessitat aparent d'utilitzar fonts d'informació social, econòmica, etc. En el nostre cas, no obstant, l'estudi morfològic de les institucions de govern municipal i la seva dinàmica social i política, va precedir per la caracterització global del nucli objecte d'estudi. I'ò ens hem limitat a analitzar els òrgans de poder i gestió del municipi, sinó que hem intentat dibuixar el context general que ho envoltava. Els capítols I, II i III representen de fet una introducció substancial a la resta de treball. En ells s'estudia el medi físic, la població, l'urbanisme, l'activitat econòmica i l'estructura social de Cervera des de les primeres notícies documentades del segle XI fins les darreres del segle XIV. Malgrat aquest caràcter "introdutori", hem intentat que cada capítol fos qu, com més que una pinzellada superficial i anecdòtica.

Analitzar el medi, les activitats econòmiques, i la participació social de la població no era ni una iniciativa arbitrària ni molt menys supèrflua. Dedicar tant temps i treball en uns capítols que no eren el moll de la tesi obeïa a la confluència de determinats factors. D'una banda perquè era impossible abordar l'estudi de la dinàmica política (i fins i tot de la morfologia institucional) d'un govern municipal prescindint del context social i econòmic. ¿ Com entendre la política municipal si no erem capaços de determinar abans si la població i l'activitat econòmica i comercial del nucli estudiat estava en un

procés de declivi o de creixement ?; ¿ Com interpretar l'elevat nombre de mercaders i notaris al Consell de la Paeria sense comprendre el caràcter urbà del centre estudiat ?; ¿ Com interrelacionar, en definitiva, les variables socials i econòmiques amb els resultats polítics i institucionals que preteníem aconseguir del moll del treball ? . Si volíem comprendre, i no només conèixer, la dinàmica del poder dins de la ciutat i en el marc de la Paeria, ens va semblar imprescindible d'introduir-nos dins l'estudi sòcio-econòmic d'aquell centre. Aquest estudi, altrament, no podia ser estàtic, sinó que havia de permetre comprendre la societat local del segle XIV com el resultat d'un procés històric. De manera que havia d'abordar-se la investigació de l'estructura social i econòmica a la baixa edat mitjana, i també els orígens i el desenvolupament d'aquella estructura, amb la qual cosa ens vam remuntar als segles XI i XII per comprendre la realitat del XIV.

Aquesta necessitat de comprendre el context material, social i econòmic coincidia amb la inexistència a Cervera de cap treball sistemàtic ni de síntesi sobre els aspectes que hem indicat. Comptàvem, això sí, amb una aportació historiogràfica tant remarcable com la de DURAN I SANPERE, a més a més d'un considerable nombre de publicacions monogràfiques que hem pogut aprofitar de forma desigual. Això no obstant, cap dels treballs existents no satisfieia plenament les nostres necessitats: perquè obeïen plantejaments historiogràfics força diferents, perquè no s'havien proposat aquells temes d'estudi, perquè eren excessivament parcials, i perquè, en definitiva, mai no s'havia plantejat el caràcter i l'origen de l'activitat econòmica que es desenvolupava a Cervera.

Però la necessitat d'omplir aquest buit historiogràfic que acabem d'esmentar encara era molt més notable en el plantejament original d'aquest treball, cosa que justifica novament l'extensió i la importància que hem concedit a aquests primers capítols. En el fons, la idea original d'aquesta tesi era fer un estudi d'història social i política en un centre urbà a la baixa edat mitjana. Però la pròpia documentació que anava descobrint a l'arxiu, la riquesa del fons municipal, i finalment les circumstàncies personals laborals (incorporació al Departament d'Història del Dret i Dret Romà), tot va incidir que el treball experimentés un gir cap a un plantejament en part més institucional, però sense oblidar del tot els supòsits que l'havien vist néixer.

En certa manera els capítols introductoris semblen formar part d'una aquelles històries regionals franceses, però en darrera instància la nostra intenció no era fer una "història completa" d'un centre urbà, sinó estudiar com s'hi organitzava el govern local. La primera part doncs, no pretenen ser un tractament exhaustiu del medi físic, humà i construït, de les relacions econòmiques i de l'estructura de la població, sinó una

primera aproximació amb finalitats de sistematització i globalització.

El primer capítol tracta el medi físic, humà i construït que conforma Cervera. El medi físic o natural el recollim a partir d'investigacions i treballs ja publicats, i tan sols pretén conèixer el suport material en el qual s'installa una comunitat humana. L'aspecte quantitatiu d'aquesta comunitat configura el medi humà, conegut a partir sobretot dels fogatges del segle XIV i dels volums d'estimes dels veïns. Aquest estudi demogràfic de Cervera i el seu entorn té interès tant si es tracta d'un tall estructural com si l'observem en evolució històrica. El resultat de l'acció humana envers el medi natural ens porta no només a refer el paisatge construït, sinó també a intentar comprendre la lògica interna de la morfologia urbana.

El capítol II és dedicat a l'activitat econòmica. S'investiguen els sectors productius (agricultura, ramaderia i manufactura), la comercialització de la producció en la fira i el mercat, i el consum de mercaderies a través dels registres de les imposicions municipals. Els aspectes referits a les injeccions de capital procedent de l'exterior de la ciutat en forma de rendes censals i violaris es estudia dins del context de la Hisenda municipal, igual que les imposicions.

El capítol III, ultra formar part d'aquesta "introducció", té un altre interès particular. Si des d'un bon començament havíem quantificat la població de Cervera al segle XV, l'anàlisi qualitativa d'aquesta població mereixia un tractament especial. La conservació de la sèrie documental dels llibres del Manifest a l'AHCC ens brindava l'oportunitat de fer una primera aproximació per a definir i delimitar grups socials a partir de la riquesa moble i immoble que confesaven tenir els habitants de la vila. Aquest tractament qualitatiu per mitjà de mètodes estadístics anava més enllà de les preocupacions demogràfiques, i més tard ens servia per abordar des d'una perspectiva diferent el fet de les relacions polítiques al Consell.

Si els tres primers capítols que integren la primera part del treball representen un paper d'"introducció socio-econòmica", la segona part del treball, o el moll de la tesi, es desenvolupa en els capítols IV, V, VI, VII i VIII. Es tracta de l'estudi de les relacions jurídiques i institucionals del municipi. Per fer-ho ens hem servit només en part d'un esquema clàssic que hem adaptat a l'especificitat del nostre cas: orígens, estructura i funcionament, i dinàmica social i política.

El capítol IV estudia els orígens del règim municipal a Cervera des dels primers temps documentats fins la consolidació del segle XIV. Hem dedicat un primer apartat a les precondicions bàsiques necessàries que expliquen l'aparició d'organitzacions

municipals (segles XI i XII) amb especial referència al procés de repoblació i colonització de la terra; un segon moment cronològic que aniria de finals del segle XII fins les darreries del XIII veuria créixer un municipi rudimentari i gairebé provisional; i el municipi organitzat seria otra de finals del segle XIII i començaments del segle XIV. Fins aquest moment és molt difícil de conèixer a fons el caràcter, l'estructura i el funcionament d'aquestes organitzacions, ja que la informació a l'abast es limita als privilegis reials que es van succeïnt. Només a partir de quan es conserva documentació produïda pel mateix Consell-senyal inequívoc d'un nivell superior d'organització no podrem aprofundir en el coneixement de l'organització municipal, cosa que a Cervera s'esdevé a partir de 1332.

Els capítols V, VI i VII pretenen desvetllar la morfologia institucional de la Paeria en el seu moment d'estabilitat i de màxima activitat, al mateix temps que des de diversos angles s'analitza el funcionament intern i la transcendència del govern municipal.

El tema de la morfologia institucional s'aborda sobretot en el capítol V. S'entra a fons en els distints òrgans de decisió i control municipals, en la figura dels paers, els consellers i els prohoms, i es dóna un èmfasi especial a la persistència del Consell General a la baixa edat mitjana en contrast amb la tendència a reduir el nombre d'integrants del Consell ordinari. En aquest mateix capítol s'estudia l'evolució de la regulació jurídica de l'elecció dels membres del Consell, que és l'aspecte clau de l'accés dels prohoms al govern de la vila. La morfologia institucional segueix amb el funcionament del Consell. Però hi ha dos aspectes importants de la morfologia institucional que permeten un tractament quantitatiu i estadístic que ultrapassen el seu valor merament formal: són l'estudi de les sessions del Consell, i la distribució de càrrecs i responsabilitats.

El capítol VI estudia les atribucions del Consell de la Paeria al llarg del segle XIV. El capítol és interessant perquè permet adonar-se en quins aspectes el Consell té capacitat normativa i en quins altres s'ha de sotmetre a la regulació reial. Mereix un tractament més atent l'apartat dedicat a l'administració de justícia i les relacions del Consell amb els delegats reials (batlle i veguer).

En tot aquest context el tema de la Hisenda municipal tenia entitat i importància suficient per rebre un tractament particular. La documentació era suficient per redactar un altre treball, però aquesta circumstància no va impedir que intentéssim introduir-nos-hi el màxim possible. L'estudi de la Hisenda gira entorn de quatre eixos principals: orígens de la fiscalitat municipal; estructura de l'aparell financer del municipi centrant-nos particularment en els funcionaris de l'administració

econòmica; funcionament i característiques de les diferents institucions financeres municipals a través de l'anàlisi sistematitzat d'ingressos i despeses; i tendència del pressupost i de l'equilibri financer del Consell. La insuficiència del sistema fiscal municipal és una de les claus per comprendre la política del Consell baix-medieval.

Finalment el capítol VIII, que comprén la tercera i darrera part de la tesi, introduïa les relacions socials i polítiques dins del govern uròat. D'aquesta manera s'ultrapassava un estudi institucional per entrar de ple en la consideració política del Consell: qui accedia al Consell, en quines circumstàncies es fa, i quins mitjans tenim a l'abast per quantificar aquest fenomen polític.

De fet s'ha interrat un relatiu equilibri al llarg del desenvolupament de tota la recerca entre el que podem anomenar tendències estàtiques, institucionals o d'anàlisi morfològica, i tendències dinàmiques que pretenen copsar i entendre no només l'evolució de les estructures, sinó també aquelles circumstàncies que els donen sentit, la transcendència i incidència que poden tenir en l'esdevenidor, i la seva relació amb d'altres nivells d'anàlisi. A més a més, el fet de realitzar una part de la recerca després, d'incorporar-me com a professor ajudant al Departament d'Història del Dret i Dret Roma, també ha incidit en els resultats finals. Els contactes intermitents però sempre profitosos amb el Dr. FOMÍ RIUS, un dels màxims especialistes en règim municipal que acabava d'esdevenir professor emèrit de la Universitat de Barcelona, no podien sinó consolidar la vessant històric-jurídica del govern municipal que jo estava estudiant, però amb l'aventatge de poder comptar amb una obra de síntesi imprescindible. Posteriorment, una relació més continua amb el Dr. IGLESIA FERREIROS, que s'acabava de reincorporar com a catedràtic de la disciplina d'Història del Dret, va oferir-me una visió diferent de la matèria. El fil conductor de l'obra d'IGLESIA FERREIROS era el problema de la creació del dret. Si bé aquests plantejaments no podien tenir una aplicació directa en el meu tema d'investigació, també és cert que indirectament plantejaven en alguns dels problemes que em plantejava: l'administració de justícia en els municipis i el dret que s'hi aplicava, la capacitat normativa de les institucions municipals a la baixa edat mitjana, les relacions de poder entre el rei i les ciutats i els nivells d'autonomia que les últimes aconseguïen conservar, el paper dels delegats reials dins del Consell, etc... La creació del dret era un plantejament nou que podia aplicar-se tant a l'àmbit de la cort, del senyoriu o del municipi. En certa manera es tractava d'una aproximació diferent a la Història del Dret tal com aleshores podia llegir-se en els treballs de síntesi a l'abast.

El cas és que tot plegat va provocar, com hem dit, una certa mutació de la investigació. Sense abandonar certes

pretensions de fer història urbana i socio-política de la baixa edat mitjana, es va consolidar la vessant històrico-jurídica de la recerca amb una relativa aproximació cap a la Història del Dret. El resultat de l'experiment és el que ara teniu a les mans.

2. LIMITS CRONOLÒGICS I GEOGRÀFICS

La qüestió dels límits del treball era una de les que es presentava més problemàtica. El límit espacial no seria dubtes: ens centràvem en un sol nucli urbà, que era Cervera, i defugíem subterfugis comarcals o regionals que no hauríem pogut dur a la pràctica. Estudiar una sola comunitat convertia el nostre producte en una "història local", tant abundant i tant desprestigiada avui en els nostres cercles acadèmics. Però el laboratori de recerca de dimensions reduïdes, com un "microcosmos" ("local history" entre els britànics), està força extès en la prestigiosa història britànica actual (el mateix Rodney HILTON hi ha fet incursions; i també Edward THOMPSON a través del cas paral·lel d'una biografia). En un altre àmbit, els treballs de LE ROI LADURIE sobre Montailhou, i de Carlos ESTEPA sobre León, per posar només dos exemples, manifesten l'existència d'una història local activa i científica. També a Catalunya avui disposem de treballs realment exemplars en aquest sentit: les tesis publicades d'Eva SERRA a partir de la baronia de Sentmenat, i d'Enric TELLO des de Cervera han contribuït notablement a reconsiderar la importància científica de treballar en àmbits reduïts en història. La necessitat i la voluntat de renovació de la Història local que es fa actualment, i l'interès per recol·locar-la en el panorama general, va ser el tema del col·loqui internacional ("L'espai viscut") celebrat a València a finals de 1988 que va comptar amb la participació de destacats historiadors nacionals i forasters. Aquest tipus d'Història, com diu Ignasi TERRADES, "es pot utilitzar per comprendre de manera concreta, davant una realitat més tangible, qüestions comunes o corrents generals a la història".

El límit cronològic era més difícil de fixar. Si l'estudi dels orígens del règim municipal ens remetia a l'any 1182, la introducció socio-econòmica va fer que reculéssim als primers testimonis escrits sobre Cervera, poc abans de l'any 1026. L'1 de febrer del 1026 la comtessa Ermessenda, mare de Berenguer Ramon I, feia donació a tres famílies d'aquella terra que havien conquerit en "apressio" dins la marca occidental del comtat d'Osona, que aviat coneixeríem per "Cervaria". Però el punt final no és tan fàcil de decidir. Des d'una perspectiva ampla, els segles XIV i XV s'haurien d'estudiar plegats, cosa que no obstant no evitaria haver de tallar la recerca un moment o altre. Cercar un final pel nostre estudi podia fer-se amb criteris diferents: viabilitat o conservació de la documentació, fi d'un regnat, esdeveniment històric remarcable, fita específica particularment important pel tema concret que s'estudia, tall

decimàl (500-1500), etc... Cap limitació no és prou satisfactòria pel nostre tema, pel qual motiu intentem fer convergir diferents factors. Les darreries del segle XIV o bé els inicis del segle XV semblaven el moment més oportú per a posar fi a la investigació. El règim municipal, que era el tema central d'estudi, s'havia fixat gairebé definitivament el 1331, i dos tercers parts de segle eren suficients per conèixer l'estructura i el funcionament de la Paeria. També havíem aconseguit documentació suficient per comprendre les relacions polítiques entre els membres del Consell. D'altra banda, una reforma significativa de la configuració dels òrgans de govern local no s'introduïa fins 1430, data que podria considerar-se límit pel que fa a règim municipal. Finalment observàrem que la documentació municipal del segle XV gairebé duplicava l'existència per al XIV, amb la qual cosa endinsar-se al segle XV per un període tant curt, fins arribar a la pseudo-reforma de 1430, suposava augmentar considerablement la complexitat de la recerca per obtenir molts pocs resultats. En definitiva vam contemplar les disposicions de 1430 pel que afectaven a l'estructura del règim municipal, i ens vam quedar amb els volums de Consells i de Claveria de 1395 (no se n'han conservats de 1396) per fer-ho coincidir amb l'acabament del regnat de Joan I pel que fa a l'estudi socio-econòmic introductor, i de morfologia institucional després. Pel que ens afecta, la data de 1395 no és gaire significativa, com tampoc no ho hauria estat ni la mort de Pere III ni l'acabament de la dinastia catalana i el Compromís de Casp. Per tant calia cercar un punt final o bé amb criteri decimàl, o bé polític, sent indiferent l'opció que prenguéssim. Acabar amb Joan I ens havia permès de comprendre allò que precisàvem, i continuar endavant hauria implicat rebre substancialment el to i la intensitat del que estàvem fent.

El nostre període havia abastat la primera part (si considerem 1380 com una data de referència) del declivi polític, social i econòmic del Principat, i deixàvem per a una altra ocasió la segona part de la crisi baix-medieval. Però sobretot vam deturar-nos a estudiar el procés de formació i coagulació d'una oligarquia urbana que tindria una transcendència notable en el decurs del segle XV, amb manifestacions tan contundents com el Compromís de Casp, els conflictes entre la Biga i la Busca a Barcelona, la Guerra Civil i la revolta remença. La proporció de tots aquests moments històrics i el paper que hi jugaren les oligarquies ciutadanes, eren aspectes i temes als que havíem de renunciar-hi.

3. CRITERIS DE SELECCIO

La selecció del tema que desenvoluparem no va ser arbitrària. En el fons, la gènesi del treball pot cercar-se en la tesi de llicenciatura defensada a l'Estudi General de Lleida el 20 de setembre de 1984. Poc abans, i sota la direcció del professor Prim BERTRAN, ens havíem proposat estudiar els primers

simptomes de la crisi baix-medieval a Lleida tot seguint la línia que havia iniciat Pierre VILAR en la seva Catalunya Moderna; intent el nostre que finalment no vam poder dur a la pràctica per problemes tècnics. Però en canvi va prosperar la idea de fer una mena d'estudi semblant aplicat a Cervera. Un primer contacte amb l'arxiu (després AHCC) quan encara no estava a l'abast del públic ens va fer adonar de l'extraordinària riquesa documental que conservava sobre la baixa edat mitjana. D'entre el material existent vam seleccionar un vell volum d'actes del Consell de la Paeria, datat de 1332-1333, cosa que el fa un dels més antics conservats a Catalunya. El volum d'acords municipals i algun privilegi reial ens va permetre d'introduir-nos tant en alguns aspectes institucionals del règim municipal, com en la problemàtica de la hisenda municipal, i sobretot en les relacions socials i polítiques en el marc del govern urbà. Aquella primera aproximació, a partir d'un sol volum d'actes, va servir-nos per a clarificar els plantejaments i la problemàtica que el tema ens havia obert. Obviament no havíem tancat cap línia de recerca ans al contrari, havíem obert el panorama i havíem plantejat interrogants que caldria resoldre més endavant. L'exemple més evident és el de la formació d'una oligarquia en el govern local. Fixats els mecanismes de reproducció i les principals manifestacions del poder oligàrquic, la documentació emprada aleshores no ens va permetre de precisar el caràcter social del grup hegemònic: mercaders, notaris, rendistes, terratinents, senyors, artesans, ...?

Però si la gènesi de l'actual treball pot buscar-se en aquella tesi de llicenciatura, també s'ha de dir que des d'aleshores la comprensió dels problemes plantejats ha evolucionat i s'ha fonamentat amb nous raonaments. Els criteris de selecció que van dur-nos a estudiar el règim municipal de Paeria entre 1331 i 1333 avui continuen sent vàlids, però cal afegir-ne d'altres.

Un primer criteri de selecció és el de rellevància social i científica. Estudiar les institucions de govern municipal i la dinàmica social i política en una ciutat catalana a la baixa edat mitjana té, com a mínim, una triple justificació: el tema, el moment històric, i el marc geogràfic. El tema ens sembla enormement interessant perquè suposa investigar els mecanismes de poder més pròxims als membres d'una comunitat organitzada. L'actuació dels òrgans superiors de poder (rei, Cort, etc.) tenia encara una incidència directa molt allunyada de l'actual envers els membres d'una comunitat els segles XIII i XIV. Els homes d'aquell moment se sentien afectats més per les decisions dels òrgans locals de gestió i administració, que no per l'administració de la monarquia. No cal dir que els organismes municipals actuaven en certa manera al servei dels interessos reials, però això no fou una constant absoluta. Per tant, aquest primer nivell d'organització política en la qual els veïns d'una ciutat tenien incidència, suposa un terreny

d'investigació molt suggestiu. Però suggestiu també perquè no es pot pretendre comprendre la "gran política del regne" sense conèixer abans aquesta "petita realitat política" que és el municipi. D'altra banda, si algun aspecte de la realitat medieval que estudiem té una projecció i una transcendència en algunes societats actuals, aquest aspecte és el de les relacions socials i polítiques en el govern local. Aquesta vinculació pot establir-se no amb els règims locals de les grans ciutats actuals, amb el sistema de partits, etc..., però sí en els actuals nuclis rurals i centres urbans de rangue inferior. La política que es feia i que es fa en el municipi entesa en clau de relacions personals més que no de classe i/o d'aliança política; la lleialtat i el vincle personal entre individus més enllà de fronteres ideològiques; el fet de transcendir els interessos de classe en benefici d'un suposat interès comunal, etc.. són uns interessants punts de convergència entre aquelles organitzacions baix-medievales i les petites comunitats actuals, tot i que el procés d'homogenització de les actituds polítiques s'ha mostrat especialment intens a partir de la segona meitat del segle actual.

El nostre tema, en última instància, es planteja el problema del poder en un marc reduït a la comunitat local. Però els límits cronològics que ens hem fixat aporten una nova dosi de rellevància científica que cal evidenciar. Tot i remuntar alguns capítols de la recerca a començaments del segle XI, la major part de documentació fa referència a les darreries del segle XIII, i sobretot al segle XIV. Això ens ha permès de copsar les estructures institucionals, socials i econòmiques en un moment de canvi i de crisi. Però a més d'aquest tall transversal en la història de la nostra comunitat, també hem intentat comprendre la trajectòria històrica d'aquells aspectes. La recerca sobre una ciutat catalana al segle XIV permet que ens introduïm en temes tan essencials i rellevants com el ja clàssic debat sobre la transició del feudalisme al capitalisme. La major part de "subtemes" que ha generat el debat ens afecten plenament: les relacions camp-ciutat sobre les que tant s'escriu avui a casa nostra; la transferència de l'excedent rural al mercat urbà a través de diversos canals; el problema de l'origen i el creixement de les ciutats medievals i el seu caràcter disolvent (o no) de la societat feudal, el vincle entre els centres urbans i la realitat feudal circumdant; els plantejaments diferents entorn el problema del motor del canvi social a la baixa edat mitjana; el caràcter classista o interclassista de l'anomenat patriciat urbà; ... i tants d'altres aspectes que ja comentarem en un sumari estat de la qüestió. Per tant el criteri de rellevància social i científica ha estat present a l'hora de seleccionar el nostre tema d'estudi. Els aspectes abans esmentats hi són presents directament o indirecta, i amb més o menys intensitat segons les fonts documentals a l'abast.

Finalment, el criteri de rellevància social i

científica també ens ve donat per la selecció del marc geogràfic. Cervera, que obtingué títol de ciutat amb Felip V, i que avui és capital d'una comarca força despoblada i endarrerida, a la baixa edat mitjana era el sisé nucli en importància demogràfica del Principat. En el cas de Cervera conflueixen una sèrie de factors que fan d'aquesta ciutat un univers ideal d'investigació. Primerament, i atesa l'escala del moment històric concret, pot considerar-se Cervera com a exemple de nucli urbà de segon rangue en el context català. En segon lloc es tracta d'un centre que sempre va estar vinculat a la jurisdicció dels comtes de Barcelona, amb la qual cosa s'eliminen certes "impureses" que poden detectar-se en nuclis depenents de jurisdiccions feudals laiques i eclesiàstiques. Es evident que la jurisdicció reial també va imprimir un seguit de característiques a les comunitats que hi depenien, però en tot cas la jurisdicció reial sembla que va permetre un major grau d'autonomia municipal i de llibertats individuals. En tercer lloc, el nostre centre urbà de jurisdicció reial està ubicat en el que es coneix per Catalunya Nova, la qual cosa dóna una altra dimensió al nostre cas particular. Les llibertats i franqueses atorgades pels comtes de Barcelona a les famílies que s'avenien a repoblar territoris recentment ocupats va fer que les relacions feudals de dependència personal tinguessin una intensitat diferent al que es vivia a la Catalunya Vella. A més a més cal recalcar que es tracta, en el cas de Cervera, d'un enclau de terra endins, allunyat per tant de les vies de comerç marítim tan importants en l'activitat econòmica del segle XIII. La distància i la llunyania de Cervera amb la gran metròpoli que ja era Barcelona afegeix encara un altre element d'interès en el nostre cas, configurant-se la vila com un centre "autònom" relativament desvinculat de la dinàmica del centre d'activitat barceloní. Finalment, i en quart lloc, estem davant d'un nucli urbà que es desenvolupa en mig d'un entorn majoritàriament feudal. Tret dels llocs de Prats (de Rei), la Manresana i Copons, els altres nuclis de la veguena de Cervera pertanyien a una jurisdicció senyorial laica i eclesiàstica, i minoritàriament de ciutadans

Manifestar la rellevància social del nostre treball ens porta de nou al present. Des de l'interior del país tenim una magnífica ocasió per reivindicar una legítima parcel·la de protagonisme. Renunciem als arguments "polítics" (però quins no ho són?), i centrem-nos en els arguments científics. Es una realitat que es repeteix cada dia el fet de construir la "Història nacional" des del melic barceloní. Fins i tot els historiadors més prestigiosos i rigorosos cauen en la perillosa temptació de la generalització abusiva. Allò que succeeix a Barcelona esdevé llei i automàticament és història del país. L'escut de defensa sempre és el mateix: falten estudis locals. Però els estudis locals que trascendeixen la tòpica i típica "monografieta" són ignorats i totalment desconeguts. Hi pot haver una mica de tot: una quantitat considerable d'estudis locals que cauen en el localisme més estèril i inútil; deficient distribució

editorial; manca de canals de difusió apropiats; allau d'aquesta mena de treballs i impossibilitat de tenir-ho tot a l'abast; etc... Però també hi ha certa dosi de "barcelonisme" excoent. Per tant, si és vol fer una història científica que integri la realitat nacional, cal començar per prestar atenció no només a la Catalunya Nova (no participem d'aquest exòtic patriotisme), sinó també a la resta de nuclis que configuren la xarxa urbana del Principat. Com ha dit recentment Manuel RIU a propòsit de la tesi d'Imma OLLICH, "haurem de refer la nostra història i revisar el triomfalisme barceloni i els seus afanys dirigistes o de protagonisme".

El segon criteri de selecció, després del de rellevància social i científica, és el de viabilitat. Per dur a terme el projecte que havíem previst calia comptar amb un seguit de recursos documentals, materials i humans. Pel que fa als recursos documentals, l'Arxiu Històric de Cervera conservava amb una certa sistematització i classificació, un fons municipal d'època medieval molt important, com després indicarem oportunament. Aquella gran massa documental conservada feia factible emprendre la investigació amb garanties d'èxit pel que fa a les fonts bàsiques d'informació. Radicat el fons documental en un vell edifici del casc antic de Cervera, les condicions de treball no eren les més idònies: temperatures baixes, poca claror, absència de mitjans de reproducció, etc... inconvenients que van quedar compensats amb escreix per l'eficàcia i l'amabilitat de la Montserrat CANELA i l'Agata ALEGRE, responsables de l'Arxiu i de la Biblioteca respectivament. Pel que fa als recursos materials, i el temps n'és un dels més rics, la meua incorporació al Departament d'Història del Dret i Dret Romà va suposar un gran alivi: una biblioteca amb una important col·lecció de fonts del dret; un fons bibliogràfic (llibres i revistes) especialitzat i molt ric; material informàtic bàsic a l'abast a la seu del Departament; el material fungible suficient per cobrir totes les etapes de la investigació.

L'originalitat del projecte d'investigació és el tercer criteri de selecció. En aquest sentit la investigació ha d'omplir un buit en el cos del coneixement sobre aquella matèria, o bé efectuar una revisió radical sobre un tema que ja s'ha estudiat. Doncs bé, el treball que estem introduint compleix el requisit d'originalitat en dos àmbits diferents. En el context singular de Cervera pensem que la nostra investigació suposarà una aportació substancial al coneixement que ara es té sobre un bon nombre d'aspectes de la societat medieval. El recull de DURAN i SANPERE en el seu Libre de Cervera, no és, ni mai no ho va pretendre el seu editor, ser una obra tancada i ordenada. El mateix autor ens ho anunciava el 1972: "Que ningú no cregui que el Libre de Cervera pretén ésser una història de Cervera amb un fil conductor a través dels diversos apartats. Ben altrament, és més aviat un conjunt d'assaigs i de petites monografies amb espais en blanc. Hem procurat, això sí, ordenar els articles reproduïts d'acord

amb els temes que hi són tractats i salvar els buits observats amb articles inèdits. Altres vegades hem alleugerit articles suprimint els apèndixs documentals o convertint-los en una regesta sovint abreviada”.

Hem intentat que el caràcter global i sistemàtic del nostre treball possibilités dues coses: comparar els resultats d'aquesta investigació amb la d'altres centres urbans "homologables", i, a partir dels nous coneixements que pugui aportar, integrar els resultats en futures obres de síntesi i de caràcter general.

El criteri d'originalitat que hem aplicat al context local, podria ampliar-se amb cautela a alguns temes concrets. Deixant de banda, amb excepcions molt meritònes, la historiografia catalana del segle passat, els historiadors presents hem deixat de banda alguns temes importants. Si els orígens del règim municipal a Catalunya compten un estudi fonamental, la morfologia i el funcionament dels municipis catalans a la baixa edat mitjana i les relacions socio-polítiques que s'hi estableixen han estat només circumstancialment investigades. El mateix podriem dir de la Hisenda municipal, tema complex i imprescindible per comprendre en tot el seu abast el conjunt de causes que conjugaren la crisi catalana del XIV i del XV. Si la fiscalitat real ha rebut i rep alguna atenció, l'estudi de la vessant municipal del substrat financer del Principat està gairebé oblidat. En aquests aspectes, principalment, el present treball pot oferir aportacions originals.

4. UN ESTAT DE LA QÜESTIO

No és fàcil de fer un estat de la qüestió davant d'un treball com aquest, sobre tot perquè el ventall de temes que estudiem és ampli i dispers: economia, societat, habitat, institucions, política, etc. D'altra banda, el tema de món urbà i les ciutats a la baixa edat mitjana cada vegada presenta una bibliografia més abundant, la qual cosa fa pràcticament impossible d'abordar un estat de la qüestió que inclogui no només Catalunya, sinó també els altres regnes hispànics. Davant del perill de comentar alguna obra i d'oblidar-ne d'altres d'importants, hem decidit presentar un estat de la qüestió (tot i que aquesta no sigui l'expressió més correcta) restringit. Tindrem especial cura de la producció que fa referència a la Cervera medieval, i esmentarem les obres que considerem més interessants dins l'àmbit català. Les referències a ciutats de l'àrea francesa, i en especial la Provença, s'expliquen per la major similitud que presenten respecte de Catalunya. Finalment farem un breu repàs a la bibliografia més interessant sobre hisenda municipal i sobre obres de síntesi que estudiïn el problema del règim municipal des d'una perspectiva global.

4.1. CERVERA

Pel que fa a la historiografia sobre Cervera, Agustí DURAN i SANPERE és un punt de referència obligat. Fins al límit de poder parlar de la producció anterior a DURAN i SANPERE, i de la posterior.

La primera producció historiogràfica que pot esmentar-se correspon a Josep CORTS, que fou ex-paer del municipi cerveri de tradició medieval, i també regidor vitalici amb el municipi de la Nova Planta borbònica. CORTS ens deixà dues obres manuscrites: Resumpte Historial de la Ciutat de Cervera en lo Principat de Catalunya (1702), i Estado antiguo y moderno de la ciudad de Cervera (1723). Enric TELLO i ARAGAY, en la seva tesi Pagesos, menestrals i rendistes. Cervera i la Segarra en l'arrencada industrial catalana (1702-1861) (1987), s'introduí a fons en la figura de Josep CORTS com a historador i com a polític. Segons TELLO, CORTS és la màxima expressió de la creença en el mite reialista. El fil conductor de la seva "història" de la ciutat el van heredar els autors posteriors, com MASSOT, DALMASES i FRANQUESA, i es tractava de posar de relleu com a eix conductor de la comunitat els privilegis adquirits per Cervera al llarg dels anys com a premi de la fidelitat excepcional mostrada des de sempre -uns orígens remots- envers els reis.

Aquesta percepció ultra-patriòtica i "política" tenia un sentit especial en el context del conflicte borbònic, però en canvi va transcendir als autors cerverins del segle següent que van continuar distorsionant i confonent els fets.

Després de CORTS hem de fer referència a Jaime VILLANUEVA i el seu Viaje literario a las iglesias de España. El volum IX de la col·lecció recull el viatge a les esglésies de fet eren localitats de Solsona, Ager i Urgell (amb Segarra) entre 1806 i 1807. En forma de carta al seu germà, l'autor fa una descripció d'alguns aspectes de la vida civil i religiosa de les viles per on estava viatjant. Les cartes LXVIII i LXIX fan referència a Cervera, des dels orígens romans fins la Universitat, passant per l'heràldica, l'erecció del comtat, alguns privilegis singulars, i sobre tot, les esglésies i convents que hi havia a la vila. L'obra, en general, està força ben documentada, i l'autor acostuma a indicar la procedència de la informació que utilitzava. Sovintegen les referències textuais a documents que el propi VILLANUEVA ha pogut consultar l'arxiu, i també es fa esment a l'obra de Petrus de MARCA, la qual cosa el fa incórrer en l'error de considerar l'origen romà -o pre-romà- de Cervera en confondre-la amb l'Ascernis de Ptolomeu, que possiblement calia localitzar en l'actual Calaf. Però en general, com hem dit, les notícies d'ençà del segle XI són creïbles i sovint documentades.

No podem dir el mateix dels Anales de Cervera, de Juan FRANQUESA GASOL (1891-1892), i de la Guia histórico-descriptiva de la ciudad de Cervera, de Fausto de DALMASES Y DE MASSOT (1890). Ambdues obres es publicaven contemporàniament i apareixen en fascicles que s'acusaven mútuament de plagi. La veritat és que totes dues presenten unes mateixes característiques que no obstant caldria matisar.

No ens entretindrem ara a fer una crítica exhaustiva d'aquestes dues històries de finals de segle XIX. Però alguns exemples seran suficients com per desconfiar de forma general del seu contingut. Anales de Cervera està escrit des d'un començament amb un estil grandiloqüent, barroc i totalment desmesurat, fins i tot probablement per a aquella època. La sistemàtica és absolutament política, seguint d'aprop l'heroïcitat dels comtes de Barcelona i els cavallers que els acompanyaven. Gairebé la meitat del primer volum el dedica l'autor a descriure una altra vegada l'Ascernis romana que identifiquen a Cervera, i les fabuloses batalles que els cristians van mantenir amb els musulmans, amb la plorada pèrdua de la ciutat, la recuperació, el setge d'Almansur, etc. Tot el període de dominació musulmana no compta amb cap suport documental, tret de referències a alguns personatges anteriors i contemporanis al mateix FRANQUESA GASOL: Antonio PINET Y DURO (canonge lector a la Catedral de Lleida); CAPMANY; Esteban BARCELLAS; MONFAR; etc. La confusió, doncs, és la tònica dominant en aquests apartats.

Atrament és igual de sorprenent quan FRANQUESA GASOL fa referència als llibres de Consells dels anys 1245, 1306, 1308, 1321, etc..., i no només esmenta notícies d'aquests anys, sinó que fins i tot reproduïx fragments textuais. L'autor indica que aquells volums d'actes es troben a l'Arxiu Municipal, cosa que avui considerem realment difícil que fos així. Que el volum de Consells conservat de més antic actualment sigui de 1332 no prova res, però alguna referència indirecta ens fa pensar que aquelles dates proposades per FRANQUESA GASOL estan equivocades. Considera l'autor que l'any 1325 la vila ja estava partida en quaters, la qual cosa no es va disposar fins 1331 mercès a un privilegi d'Alfons III. S'esmenta també un volum de Consells de l'any 1245, quan segons la documentació que avui coneixem no es pot parlar de paers fins 1267, i d'una organització més complexa, capaç d'elaborar documentació regular i oficial fins 1311. Es fa esment als paers de 1325 quan durant aquest període regien "jurats" i no paers, institució que es reinstauraria aquell 1331. Més que no pensar que ha desaparegut una important massa documental, cosa ben lògica d'altra banda, tot ens fa pensar que FRANQUESA GASOL ha confós xifres de documents existents, o bé ha copiat erròniament alguna informació.

La Guia Histórico-descriptiva de la Ciudad de Cervera de Fausto DALMASES, presenta un to sensiblement diferent. No tant triomfalista ni tan aparentment exagerat. L'autor sembla cenyir-se més a les referències més sòlides i no submergir-se en terrenys escabrosos. Això no obstant cau en els mateixos errors històrics que FRANQUESA GASOL: l'origen i la petja visigoda a l'església de Sant Pere "de los Godos", en lloc de "G..."; l'Asseris de Ptolomeu com a Cervera; i la ciutat com a escenari de cruentes batalles amb les primeres onades musulmanes de Muza, assimilat Cervera amb la Dhevera de les cròniques. Pel que fa al règim municipal, DALMASES va recórrer poc a la documentació original de l'arxiu. Però en dues de les comptades ocasions que dona una referència documental ho fa per esmentar dos volums de "Llibre de Consells" de 1322 i 1325, i indicant també que actuaven uns paers a la vila. Aquesta notícia, com deïem abans, no coincideix amb l'estat actual de la documentació. De totes maneres, si les referències en aquest sentit de FRANQUESA GASOL eren difícils de creure, les dues xifres aportades per DALMASES no són tan inversemblants. Tot i haver "jurats" des de 1311 fins 1331, seria comprensible que la denominació de "paers, establerta com a mínim el 1267, hagués persistit en aquell interval de la "jurada". L'existència de volums de Consells per a 1322 i 1325 no ha d'extranyar; però sí que sorprèn datar-los, com fa FRANQUESA GASOL, els anys 1245, 1306,...

En definitiva, doncs, tot i aquest matis entre ambdues obres, es fa necessari prescindir de la seva consulta donada la poca fiabilitat de les notícies inèdites que aporten. D'altres

són corroborables amb la documentació conservada actualment a l'Anxiu Històric Comarcal de Cervera.

El cas d'Agustí DURAN I SANPERE és un punt i a part en la historiografia Cerverina. El nostre autor va distanciar-se definitivament de la Història que s'havia escrit feia només un quart de segle. En aquest sentit, no és gens exagerat afirmar que DURAN I SANPERE és el primer historiador modern fiable i rigorós.

La producció de DURAN I SANPERE sobre Cervera s'encetà l'any 1909, tot i que els treballs que vertebraven la seva obra són posteriors, al voltant de 1917 en endavant. Però el punt de referència que hom acostuma utilitzar és el seu Libre de Cervera (Tàrraga, 1972; Barcelona, 1977). Com explica l'editor de l'obra a la presentació, Ramon TURULL, el llibre és un recull d'articles de diversa procedència alguns, inèdits d'altres, i redactats de nou un tercer sector. Això explica tant la manca d'un aparell crític en aquells articles que originàriament tenien un to divulgador, i el fet que de vegades apareguin relativament deslligats els uns dels altres. El mateix DURAN I SANPERE ja ho va anunciar: "Que ningú no cregui que el Libre de Cervera pretén ésser una història de Cervera amb un fil conductor a través dels diversos apartats".

Aquest avis de l'autor és fàcilment comprobable consultant l'obra. DURAN I SANPERE va estudiar una multitud d'aspectes de la vida local, sobre tot medieval, que necessàriament presenten aquesta imatge d'obra gairebé miscel·lània. D'altra banda és apreciable el particular interès que DURAN I SANPERE va sentir pels temes d'història de l'art, cosa que explica l'extensió en la descripció de l'art de l'església de Santa Maria, i de poc relleu que va merèixer l'estudi dels orígens i creixement del temple, per posar un exemple.

Tanta diversitat de centres d'interès i una producció tan basada en treballs monogràfics d'abast reduït, fa que DURAN I SANPERE sigui una referència obligada per a tothom que s'iniciï o ja ho hagi fet en la història sobretot (però no exclusivament) medieval de la vila. Però al mateix temps hom s'adona que persisteixen buits temàtics per a investigar força notables que DURAN I SANPERE no va encetar, i d'altres que, havent-s'hi introduït molt o poc, permeten de posar-s'hi molt més a fons. Mai pot dir-se que una Història ja està escrita, perquè continuament pot reescure's, interpretar-se de nou, aportar-hi nous materials documentals i noves perspectives. És lícit de pensar que DURAN I SANPERE no va cloure cap línia d'investigació ni tampoc no va tancar cap porta; ans el contrari, el seu recull a Libre de Cervera està de ple de suggeriments que caldrà desenvolupar dins d'un context historiogràfic diferent al de la seva època, i serà necessari, també, identificar aquells aspectes en els quals l'historiador començarà des de zero.

Pel que fa als temes relatius a l'organització municipal i en general a l'objecte del present estudi, hem de dir que DURAN I SANPERE significa un suport necessari, però puntual. Ens interessà "El segell municipal de Cervera" (EUC, 1917-1918) per a la qüestió institucional del règim municipal; el capítol dedicat a l'època comtal per a tenir referents sòlids de la primera comunitat establerta al segle XI i la majoria d'articles del Libre de Cervera que anirem citant dins l'aparell crític i la bibliografia. En definitiva, el seu Libre de Cervera ha estat un instrument útil, un acompanyant habitual, i un treball que, esporem haver superat en alguns punts. Sens dubte, el millor homenatge que podem retre a Agustí DURAN i SANPERE en el centenari del seu naixement (1887), és prendre exemple del seu rigor i honestitat a l'hora d'enfrontar-se a una documentació que ell mateix va treballar per posar-nos a l'abast, i prosseguir, amb els mitjans que avui disposem, la tasca d'anar més enllà d'on ell va arribar.

Si la producció de DURAN I SANPERE va suposar un substancial progrés qualitatiu respecte de l'època anterior, allò que s'ha investigat després d'ell no sempre pot qualificar-se així.

Per començar, després de la mort de DURAN I SANPERE (1975) no hi ha hagut a Cervera un personatge comparable amb la seva vàlua com a historiador i amb el seu prestigi i capacitat d'aglutinar esforços individuals. Tampoc no ha existit un col·lectiu que coordinés la tasca investigadora que s'estava realitzant. Així doncs, la producció historiogràfica posterior a DURAN I SANPERE, sense cap deixeble que continués la seva obra, s'ha limitat a iniciatives particulars que tenien objectius científics (encara que de vegades no ho han sigut gaire) també força aïllats. Tret d'algun cas concret, tota aquesta producció historiogràfica local ha vist la llum a la Biblioteca de Cervera i la Segarra, creada i dirigida per Ramon TURULL, i, sobretot, a Miscel·lània Cerverina, editada per Centre Comarcal de Cultura. La primera col·lecció ha aplegat treballs literaris, de costums, històrics, etc... que presentaven interès purament localista. Pel que ens interessa a nosaltres, hem de fer referència a una obra conjunta d'arquitectes i historiadors que presenta unes hipòtesis sobre el naixement i evolució del nucli construït de Cervera des dels orígens fins als segles XIV i XV. Antoni MARTÍ, Josep ESTEVE i Max TURULL, a "Evolució històrica i urbanística del Carreró de les Bruixes", dins d'El Carreró de les Bruixes. Una estructura medieval de la ciutat de Cervera (1985), van fixar les línies bàsiques que després ens han servit per descabellar la morfologia del nucli construït medieval.

La major part de treballs d'època medieval s'han publicat a Miscel·lània Cerverina des de 1983. En general es tracta d'autors de procedència universitària, que davant

l'eruditisme imperant sembla que ofereixen més garanties de rigor científic i també d'amplitud de plantejaments. La Miscel·lània no aplega una tendència, sinó que dona cabuda a tot allò que es presentava, sense cap mena de selecció i de criteri. Aquesta sensació d'obertura, en el fons va servir per publicar coses impublicables, i per cenyir a un cercle local i tancat una revista que hauria de difondre's en àmbits científics i universitaris moderns. Farem esment d'aquells articles que directament o indirectament ens han interessat per al nostre estudi.

DEL POZO CHACON va publicar (I, 1983) tres privilegis reials del segle XII, el més important dels quals ja l'havia publicat Agustí DURAN i SANPERE l'any 1918 a Estudis Universitaris Catalans (X, 1917-1918, 183-193). En el mateix primer volum, Rafael CONDE examinava l'arrendament del priorat de Sant Pere el Gros l'any 1418 i presentava el document íntegre de la transacció. L'estudi de Sant Pere el Gros va abordar-lo Montserrat GARRABOU i PERES (II, 1984, 11-23) en un treball modèlic respecte del profit que pot treure's de dos documents, dels segles XI i XII. Ambdós textos, de l'any 1072 i 1108, eren inèdits i estan perfectament reproduïts. La mateixa autora va presentar en els volums de 1986 i 1987 sengles treballs sobre l'organització del Col·legi de Notaris de Cervera a l'edat mitjana (IV, 1986, 107-117; V, 1987, 89-114). Es tracta d'una síntesi clara, estructurada i sobre tot molt documentada de la seva tesi de llicenciatura: L'organització del Col·legi de Notaris de Cervera als segles XIV i XV, i el catàleg dels protocols del districte notarial de Cervera (Barcelona, 1985). La tesi té un especial interès per nosaltres tant per l'interessant apèndix documental aportat, com per la transcendència del notari en la institució de govern municipal. La relació de notaris col·legiats i la de dirigents del Col·legi ens ha de servir per conèixer la identitat i posició social dels membres del Consell de la Paeria, i establir així els vincles socio-polítics que emmarcaven la institució municipal. Igualment interessant resulta el Catàleg de Protocols de Cervera, publicat per la Fundació Noguera l'any 1985, l'autora del qual és de Montserrat CANELA i GARAYOA i Montserrat GARRABOU i PERES, amb una introducció sobre el notariat cerveri molt clara i concisa.

Tomant al món de la Miscel·lània Cerverina, la mateixa Montserrat CANELA va introduir-se en un tema complex però important amb un article sobre pestes, fams i guerres a Cervera entre 1333 i 1384 (IV, 1986, 55-66), aspecte que Josep Me LLOBET PORTELLA havia tractat massa per sobre uns anys enrera (I, 1983, 39-46). Dins d'aquesta línia de crisi baix-medieval s'insereix un article sobre el "mal any primer" a Cervera l'any 1333 (IV, 1986, 23-54) de Max TURULL. El mateix autor va introduir-se, amb una base documental insuficient, al problema de la partició social de l'espai i el seu reflex en els comportaments polítics diferenciats (III, 1985, 29-54); i darrerament (V, 1987, 43-70) ha estudiat els orígens i el primer desenvolupament de la

indústria drapera a Cervera, amb la publicació d'unes ordinations que regulaven el procés de producció de draps datades de 1320, cosa que les fa considerablement primerenques dins l'àmbit general. Una visió social sobre el luxe en el vestir medieval i les ordinations reials per regular-lo, va ser presentada per Rafael CONDE amb l'apèndix documental corresponent (II, 1984, 25-42). El professor Prim BERTRAN I ROIGÉ ha estat col·laborador habitual de la revista i una de les figures més destacades amb que ha comptat. Els documents que ha aportat, normalment procedents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, són realment interessants per conèixer la realitat social dels segles XIV i XV, tal i com ha posat de manifest repetidament en els acompanyaments al text, que si no suposaven un estudi definitiu sobre el tema, en canvi suggereixen molt encertadament diverses línies de recerca. Els treballs, als quals farem referència sovint, versaven sobre la lleuda de Cervera al segle XV (II, 1984, 49-66); els aspectes demogràfics i econòmics de la vila i l'entorn a partir del fogatge de 1497 (III, 1985, 55-72); la dècima eclesiàstica del deganat de Cervera a mitjan segle XIV (IV, 1986, 67-86); i l'estudi de les rendes reials que sortien de Cervera a començaments del mateix segle XIV (V, 1987, 71-88). Finalment, Albert TURULL I RUBINAT, ens ofereix dues aportacions des del camp de la toponímia que ens permeten ampliar els criteris a partir dels quals distingir aquella Catalunya Vella procedent de la Marca Hispànica, i la Catalunya Nova que havia estat sota domini musulmà: Un article sobre Hagiotoponímia a la Segarra (III, 1985, 11-28) i un altre sobre toponímia aràbiga a la mateixa comarca (V, 1987, 37-42) estudien el comportament toponímic de la Segarra i plantegen hipòtesis interessants molt poc investigats en aquesta regió.

En un altre àmbit de coses, el Grup de Recerques de les Terres de Ponent organitza periodicament unes jornades de treball a distintes localitats de la regió. La setzena trobada va celebrar-se a Cervera l'any 1985, i va concentrar treballs sobre aquesta ciutat i la comarca. Les aportacions dels respectius erudits locals que van participar-hi encara no s'han publicat, i a hores d'ara difícilment ho seran. En general, però, no tenien un interès científic molt remarcable per al nostre tema d'estudi. Ara assenyalem només la comunicació de Prim BERTRAN ROIGÉ sobre els conflictes entre el grup cristià a Cervera segons els Llibres dels Batlles reials entre 1354 i 1357; i la de Max TURULL respecte les despeses de la Paena cerverina a través de l'anàlisi de dues legislatures.

Darrerament, l'octubre de 1987 el Centre Associat de Cervera de la U.N.E.D. va organitzar unes Jornades d'Estudi sobre el Mon Medieval a la Catalunya de Ponent Dirigit des d'un centre universitari, era una ocasió ideal per impulsar la investigació en aquelles coordenades assenyalades, i fer-ho amb plantejaments seriosos, i amb mètodes i mitjans rigorosos: científics. Sense tenir prou en consideració la Facultat de Lletres de l'Estudi

General de Lleida, les Jornades van convertir-se en una reunió d'estudiants del Centre Associat; i l'acte de promoció científica que se suposava havia de tenir aital celebració, va cenyir-se a l'actuació dels ponents i a algunes comunicacions. Alguns alumnes van tenir una bona ocasió per publicar els seus treballs de curs, i els ponents van donar una visió de conjunt sobre els diferents aspectes de la societat medieval catalana.

Tret de les ponències presentades, que de fet esdevingueren treballs de síntesi més que no noves aportacions, algunes comunicacions ens interessen molt directament. Albert BENET i CLARA presentà un treball inèdit sobre la repoblació de la Segarra a l'alta edat mitjana. Amb la base documental necessària desvetlla la incògnita de la procedència dels primers pobladors de Cervera al segle XI, i desmenteix la reculada cristiana a les Oluges els anys 1066-1068. La comunicació presentada per Montserrat CANELA, Gener GONZALVO i Joan FARRÉ tenia un caràcter totalment instrumental ja que posava en coneixement dels investigadors i interessats els fons documentals medievals dels arxius de Cervera, Tàrraga i Balaguer. La mateixa intenció de servir d'eina va empenyer Max TURULL i Montserrat CANELA a presentar les rubriques de tots els documents que integren el Llibre dels Privilegis de Cervera, compilat a partir de 1360, i amb registres contemporanis de textos des de 1152 fins 1456, acompanyat tot d'una introducció histórico-jurídica sobre aquesta modalitat de producció del dret.

D'altres comunicacions presentades o bé feien referència a aspectes i nuclis que ara no ens interessen, o bé no aportaven absolutament res de nou al que ja es coneix publicat.

El mateix centre associat d'UNED a Cervera ha publicat tres números de la revista Palestra Universitària (I, 1986; II, 1987; i III, 1988), que pretén aglutinar la producció d'alumnes i professors del centre. En mig d'una notable diversitat temàtica i qualitativa, no ha sortit de la Facultat de Lletres cap treball que ens afecti particularment. El volum de 1988 recull el resultat de la major part de ponències i comunicacions de les esmentades Jornades sobre el món medieval.

I poca cosa més ens resta per citar que afecti la Cervera medieval. Cal esmentar dues tesis de Llicenciatura, de Montserrat SANMARTÍ i de Joan CANELA, que van estudiar sengles anys de 1490 i 1472 respectivament dels volums del Manifest. Els treballs, acabats precipitadament l'any 1972, s'han limitat a fer una anàlisi molt superficial i incompleta de l'evolució urbanística de la vila, i a presentar uns resums estadístics sobre taxacions de béns que estan orfes de qualsevol conclusió, tot i l'interès potencial que representa introduir-se en aquest tipus de documentació. Posteriorment Joan CANELA va decidir abordar de ple el Manifest de finals del segle XV, i en una tesi doctoral d'aquelles que duren anys, està estudiant amb

meticulositat i mètode l'estructura i el tipus de propietat dels habitants de Cervera. Desitgem que el treball tingui acabament perquè estem convençuts que ha de ser una aportació molt important per conèixer la Cervera baix-medieval.

Com a precedents directes del present treball, hem d'anotar, del seu mateix autor, la tesi de llicenciatura de Max TURULL. El Règim Municipal i les finances de la Paeria de Cervera (1332-1333). Dinàmica social i política". La primera part d'aquesta recerca acadèmica fou publicada amb el títol de El Règim Municipal de Paeria, Cervera 1331-1333. Dinàmica social i política (Lleida, 1986); la part relativa a les finances va ser presentada a la XVIª Jornada de Treball del Grup de Recerques de les Terres de Ponent, pel que fa a les despeses del Consell; i publicada a Lleida (Lleida, 1986) quan feien referència als ingressos, amb el títol "La Hisenda i el sistema financer de la Paeria de Cervera. Els ingressos del Consell (1331-1333)". L'apèndix documental d'aquesta memòria de llicenciatura era la transcripció del primer volum d'actes conservat, que aplegava les legislatures de 1332-1333. Tots aquests treballs esmentats tenien la particularitat que eren el resultat només de l'anàlisi d'un sol volum de Consells i el seu equivalent de Claverna Això, evidentment, limitava considerablement l'abast de l'estudi i les conclusions on es podia arribar, però tenia interès en tant que ja es plantejaven els problemes que el tema ocasionava, i oferia unes línies metodològiques que ara podem aprofitar. Paral·lelament a aquesta darrera producció esmentada, ens hem introduït en temes "perifèrics" respecte l'objecte particular d'estudi ara, que en tot cas relacionem a la bibliografia.

En un apartat específic ja indiquem totes les fonts dels segles XI al XIV publicades que fan referència a Cervera. Al caràcter instrumental d'aquesta relació de fonts, també podem afegir el treball de Josep Mª LLOBET PORTELLA Bibliografia Cerverina (1633-1978) (1982) que, una mica desfasat avui en dia, com és natural, conté el catàleg bibliogràfic de prop de 400 publicacions que totes elles o bé tracten Cervera o bé hi tenen alguna relació.

4.2. LA CIUTAT MEDIEVAL A CATALUNYA I FRANÇA

L'estudi sobre ciutats medievals a Catalunya mereix un punt i apart. Si el panorama no és gaire falaguer en l'estudi de la ciutat en general, a nivell particular no és gaire més optimista. Amb el que si comptem és amb un nombre força elevat d'històries locals escrites ja fa uns quants anys, que avui suporten com poden el pes d'un positivisme accentuat, un localisme tancat, un patriotisme de vegades exagerat i

distorsionador, i una metodologia i una sistemàtica que ja han esdevingut obsoletes. Aquest seguit d'històries locals acostumen a incorporar apèndix documentals força interessants, i en general són obres farcides de dades i més dades. El debat avui sobre el paper i la incidència d'aquesta història està ben viu. Nuria SALES i Ramon Me PLANES hi van intervenir des de l'Avenc fa ben poc (1984). Aprofitables o no aprofitables aquestes velles històries locals és difícil de generalitzar-ho. En tot cas sempre és bo comptar-hi si dins l'àmbit d'estudi propi n'hi ha alguna. Unes només estan mancades de plantejaments més actuals, i la informació que aporten és utilitzable. D'altres, en canvi, són poc rigoroses en el tractament documental i ni la informació no és aprofitable. Tampoc no es pot dir quan (cronològicament) la història local a Catalunya comença a ser vàlida, ja que no només és qüestió de temps, sinó també d'actitud. Sena totalment injust desqualificar de forma aporística el conjunt d'històries locals: la informació que ens oferí SEGURA en la seva Història de Santa Coloma de Queralt, per posar un exemple segarrenc, i l'estudi del govern municipal a Lleida a l'edat mitjana fet per GRAS Y ESTEVA, són dos casos notoris i notables dins del fer de temàtiques locals.

Déiem que el nostre país compta amb una bona xarxa d'aquestes històries locals una mica antigues, històries que avui s'estan potenciant, el fer-ne de noves, des de les institucions catalanes. L'elevat nombre de les que coneixem i el poc ús que avui en farem, ens inclina a prescindir-ne en aquesta mena d'estat de la qüestió. En canvi no deixarem d'esmentar aquells casos més recents que sí centren el nostre interès.

Com és normal, la major part d'estudis s'ha cenyit a Barcelona, tot i que aquesta ciutat no compta encara amb un estudi definitiu que tracti només les qüestions institucionals municipals. Només molt poc s'ha publicat una obra en aquesta direcció, si bé amb un caràcter més de divulgació i síntesi que no d'investigació; es tracta del llibre d'Alfred PEREZ-BASTARDAS i Víctor SCHOLZ: El Govern de la ciutat de Barcelona 1249-1986 (Barcelona, 1986).

Anteriorment, i centrant-nos només en estudis que incloguin també l'aspecte de l'organització municipal, comptem amb l'aportació de Josep Me FONT RIUS sobre Jaume I i la municipalitat de Barcelona (1977), que com indica el títol es va cenyir al segle XIII. La continuació d'aquest període, que FONT RIUS no oblidà en d'altres obres seves més generals, també s'ha estudiat des de la perspectiva de les ordinacions municipals. La tesi doctoral de Francisca ROCA SALA tractava La regulació de la vida ciutadana per el municipi de Barcelona (1300-1350) (1975). El treball, que probablement hauria pogut donar més de si, es resumeix en una enumeració ben documentada de les atribucions del municipi barceloní; però no es donà peu a estudiar l'autonomia ciutadana respecte d'altres poders ni tampoc com el municipi

aconseguí el seu poder polític, ni tampoc el reflex d'això en la capacitat de crear dret (municipal), sinó únicament una enumeració d'accions en la vida ciutadana. Semblantment, Francisco-Luis CARDONÀ CASTRO es va introduir al tema amb un article sobre "La ciudad de Barcelona en el siglo XIV a través de sus ordenanzas municipales" (1977), però tampoc no es plantejà ni la problemàtica institucional ni l'origen de la capacitat que s'estudia. El treball més actual i complet en aquesta línia que comentem és el de Josefa MUTGE VIVES: La ciudad de Barcelona durante el reinado de Alfonso el Benigno: 1327-1336 (1987). Amb un to ben diferent, però, no deixarem d'esmentar el suggestiu tema de Teresa Maria VINYOLES I VIDAL: La vida quotidiana a Barcelona vers 1400 (1985).

En definitiva, cal fer esment, pel que fa a Barcelona, a Agustí DURAN I SANPERE, amb Barcelona i la seva Història (II, 1973), Josep Me FONT RIUS, i molt particularment a Carme BATLLE i GALLART. Aquesta autora ha estat prolífica en estudis sobre la societat barcelonina baix-medieval, i d'entre ells no han faltat els que se centren concretament en el govern de la ciutat, tema aquest que ha tractat tant des d'un punt de vista institucional, polític com social. L'any 1962 Carme BATLLE ja publicava "La proyectada reforma del gobierno municipal de Barcelona (1386)", dins del context de les reformes empreses per Pere III en uns moments que ja despuntava la crisi social a la ciutat comtal. Carme BATLLE va insistir en aquest tema uns anys després, sempre dins un marc que anava més enllà de la pura anàlisi institucional: "Intentos de democratización de un gobierno municipal: Barcelona en el siglo XIV" (1969). I finalment es va llençar a l'estudi ara sí més complet amb un article sobre "El municipio de Barcelona en el siglo XIV" (1977), on recollia el fruit del seu treball potser més important: La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo XV (1973). En ambdós casos l'autora va més enllà de l'aspecte formal del municipi, per a introduir-se en la seva composició i estructura orgànica, orígens i privilegis fundacionals, elecció de càrrecs, i, sobre tot, utilització política de l'aparell de govern municipal. No és un estudi institucional del règim municipal perquè molts aspectes no són tractats, sinó que estudia el municipi en funció de les relacions socio-polítiques de la societat d'aquella època. I no menys interessant és, de la mateixa autora, el seu treball dedicat a la Seu d'Urgell (La Seu d'Urgell medieval. La ciutat i els seus habitants, 1985), amb la qual cosa s'enceta l'estudi d'un nucli urbà d'importància mitjana a la Catalunya interior i de muntanya.

Sobre el govern urbà de Girona es compta amb dos estudis realment vàlids i interessants. El de Santiago SOBREQUES I VIDAL respecte del "Régimen municipal gerundense en la baja edad media" (1955), i el de Christian GUILLERÉ sobre "Política i sociedad: els jurats de Girona (1323-1376)" (1984-1985). Els dos treballs semblen completar-se, ja que mentre SOBREQUES fa un estudi

sobretot institucional del municipi, GUILLERÉ estudia el problema de la creació d'una oligarquia local remuntant-se per això als orígens de l'organització municipal de Girona, tant lligats, com ja veurem, als de Cervià. El treball de GUILLERÉ és curt, clar i molt ben documentat. Després de fixar l'estructura del Consell gironí, analitza amb mètodes quantitius l'accés als òrgans de govern del poder local, que és l'eix de l'estudi. Es pot dir que a nivell de Catalunya és un dels pocs treballs que aborda aquest problema amb tanta claretat i precisió. La resta de producció de GUILLERÉ, no directament vinculada al règim municipal, però interessant per fixar-ne el context econòmic i social, podrà trobar-se a la relació bibliogràfica general.

Lleida té el seu cronista oficial en Josep LLADONOSA i PUJOL, i la seva història local més actual en les obres d'aquest autor: Història de Lleida (1972-1974), i Història de la ciutat de Lleida (1980), síntesi en un sol volum de l'anterior. Abastant des de la prehistòria fins l'actualitat, el tema específic del govern local no podia ser objecte de molta atenció. Això no obstant LLADONOSA esmerça alguns capítols tant a l'aparició del municipi com al seu desenvolupament als segles XIII i XIV; i ho feu amb encert, per bé que algun aspecte de la composició orgànica de començaments del XIV va romandre un xic confosa.

Però l'obra clàssica i més completa sobre el govern municipal de Lleida pertany a un autor de començaments de segle, que amb un resultat inusual en aquells moments va fer una anàlisi institucional del municipi totalment vigent. Rafael GRAS Y DE ESTEVA, a La Paeria de Lérida. Notas sobre la antigua organización municipal de la ciudad, 1149-1707 (1909; i reedició recent a cura d'Antoni PASSOLA, Lleida, 1988). Aquest estudi d'història institucional, va des de la carta de població fins l'anàlisi dels privilegis de Lleida, amb els Costums de Guillem Botet, passant per l'estructura interna de la Paeria, els càrrecs: oficials que hi participaven. Sens dubte és un punt de referència obligat que compta, a més, amb un aparell crític que permet de comprovar la veracitat i la font de tota la informació.

Tarragona és una ciutat que compta amb abundant bibliografia local. Hem triat dos treballs diferents. L'any 1975 Josep Me RECASENS i COMES publicava el segon volum de La ciutat de Tarragona, dedicat a l'època medieval. Considerem aquest treball modelic dins del gènere de la història local o història particular d'una ciutat medieval, i estem segurs que no n'hi ha molts equiparables en aquest sentit a casa nostra. L'anàlisi de la ciutat medieval se centra, sobre tot, en el període que agafa els segles XIII-XV, i la sistemàtica de la investigació és clara i interessant. RECASENS comença, havent deixat enrera la Tarragona visigoda musulmana i reconquesta, per l'estudi de les estructures: les socials, les econòmiques, les urbanes, i les institucionals. Dins de les últimes distingeix el règim jurisdiccional laic i eclesiàstic, i el municipi. Aquesta darrera

institució es veu dissecada en diverses parts: orígens, estructura orgànica, òrgans executius, consultius, etc., càrrecs i comissions, fórmules d'elecció, administració de justícia, i hisenda municipal. L'estudi de les estructures és, al nostre parer, el moll del treball i la part més coherent i sòlida. A les estructures segueixen les fluctuacions internes, les activitats, les actituds, i per acabar la problemàtica urbana. L'aspecte del govern local i el règim municipal, per exemple, són tractats tant dins les estructures, la qual cosa els dona un sentit determinat dins del context de la societat del moment, com també dins els altres apartats de l'obra. Amb les actituds l'autor introdueix el problema de l'oligarquia d'un grup urbà que domina la institució referida a les estructures. I de nou es torna al govern de la ciutat quan s'està en la problemàtica urbana o estudi d'algunes contradiccions que pateix aquella comunitat. Però tant per la partició com per la metodologia emprada per RECASENS, l'obra interessa igualment pel tracte que mereix la documentació. L'autor no es preocupà de farcir un cúmul de referències, sinó d'omplir amb informació documentada un esquema prefixat i una idea que guia el treball. Es fugia de la crònica per entrar en la comprensió i interpretació dels fenòmens, no només en el seu coneixement positiu. És per això que a La Ciutat de Tarragona trobem més que no informació, sobre tot un fil conductor i coherència quan volem entendre de forma global un estudi que pretén ser la història d'un nucli urbà en particular.

Per contra, l'altra obra recent sobre Tarragona té un to ben diferent. Francesc CORTIELLA i ODENA publicava el 1984 Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana: Tarragona. Per començar s'ha de dir que el títol i la pretensió de l'autor no es correspon amb el contingut de l'obra. Mentre que el títol dóna una idea de globalitat i d'estudi dels diversos aspectes que configuren la ciutat medieval, els resultats s'allunyen d'aquesta generalitat. L'obra consta de tres parts: el problema jurisdiccional a Tarragona, amb la competència entre el rei i arquebisbe; l'organització municipal de la ciutat; i el paper de Tarragona en la guerra civil catalana. L'estructura del treball no és prou coherent segons el nostre parer les fluctuacions demogràfiques, les festes populars, la moral pública, la fira... poc tenen a veure amb l'organització del municipi, i més aviat mereixerien un capítol apart i més extens. En canvi són interessants els epígrafs dedicats als orígens i elements orgànics del Consell, el seu funcionament intern, i la hisenda municipal. La tercera part dedicada a la guerra civil no té cap nexa amb la resta del treball. Perquè tingués sentit es troba a faltar un capítol dedicat a les relacions socials i l'estructura socio-professional de la societat tarragonina, les activitats econòmiques i comercials, i les relacions de Tarragona amb l'exterior. Aleshores sí que el títol respondria al contingut. Si el llibre pot respondre satisfactòriament a l'anàlisi de la institució de govern, externa amb l'estudi de la jurisdicció, i

interna amb l'estudi del propi Consell, no ho fa en tant que treball d'història urbana. D'altra banda, el tractament de la informació també mereix un comentari. L'autor dóna la impressió de no voler desapropiar ni una engruna del que la documentació li ofereix. Si això és ben lloable, caldria, no obstant, no caure en l'extrem de relatar amb pèls i senyals aquells detalls i fets concrets que haurien pogut ser objecte d'una mica més d'abstracció. Així hi ha fragments del llibre que eleven un veritable cúmul d'informació massa detallista, mentre que s'hi troba a faltar més abstracció o generalització, i també més referències a d'altres casos semblants que no siguin Tarragona. Efectivament, donant una ullada a l'aparell crític hom s'adona que la immensa majoria de referències ho són dels llibres d'actes municipals. Ultra el valor que té treballar amb documentació original, pensem que els nexes amb l'exterior són escassos, i que l'autor s'ha submergit massa en la riquesa documental amb la que treballava. Probablement el tipus de documentació ha determinat en gran mesura l'esquema del treball i els seus resultats. Sigui com sigui, i quan s'ha destriat la carcassa descriptivista, els capítols dedicats al règim municipal tenen un notable interès com a punt de referència d'un govern urbà a les darreries de la baixa edat mitjana.

Estudis d'història local, bé es tracti de nuclis urbans, bé de centres rurals, n'hi ha d'allò més, com deíem. La majoria d'ells dediquen algun que altre epígraf a la institució del govern municipal, però ho fan amb la brevetat que exigeix la circumstància. El cas de Vic n'és un exemple: Eduard JUNYENT a La ciutat de Vic i la seva història (1976) hi esmerça un capítol on dibuixa els aspectes bàsics i diríem que externs del règim municipal. I el mateix comentariem d'un cas més pròxim, a Tàrraga, amb la Història de Tàrraga de Josep Me SEGARRA I MALLA (1986-1987). Ambdues ciutats, Vic i Tàrraga, compten paral·lelament amb sengles treballs curts sobre els seus respectius règims municipals. A Vic l'obra de J. DURAN sobre El Règim municipal de Vic anterior al Decreto de Nueva Planta (889-1716) (1957); i a Tàrraga Jaume RIBALTA I HARO, i Max TURULL RUBINAT: Alguns aspectes del règim municipal de Tàrraga i Cervera al segle XIV (1987). Un treball d'introducció al règim municipal, com indica el títol, és el de Josep Me SANS I TRAVE a "Algunes reflexions sobre el Règim municipal de Montblanc a l'edat mitjana (s. XII-XIV)" (1975), on l'autor se centra exclusivament en la problemàtica institucional des dels orígens d'aquests establiments fins el període d'estabilització i consolidació.

La història local ha estat extraordinàriament desenvolupada a Itàlia i a França, tant quantitativament com qualitativa. Això no obstant, ambdues historiografies presenten matisos diferents. Sobre tot les separa la perspectiva des d'on es comença la investigació. A Itàlia s'ha fet des de la història del dret i les institucions, i a França ho han fet en general i

amb notables excepcions, com veurem, els historidors generals. La disciplina, tot i estar tan emparentada, ha incidit en els resultats. Mentre la historiografia francesa s'ha esmerçat en una història local i gairebé regional àmplia, la italiana s'ha acostumat a cenyir-se a la problemàtica "comunale", a la relació de la ciutat amb el camp, als orígens de la ciutat, i el paper polític i social de la nova, i no tan nova, burgesia. Les diferències, no obstant, no són abismals, però existeixen. Però al marge del tractament històric a què ens hem referit, la pròpia dinàmica urbana va ser ben diferent a les ciutats-república del nord d'Itàlia que a l'àrea francesa i catalana. El manteniment d'una important vida urbana a l'alta edat mitjana al nord d'Itàlia contrasta amb el resorgimet ciutadà a partir dels segles XI i XII a les altres àrees després d'un període de relativa "latència". Per tant, la ciutat catalana difícilment troba comparació amb l'exemple italià, sinó que més aviat s'aproximen a la dinàmica francesa particularment de la zona de Provença.

A França, la història local-regional s'ha desenvolupat d'allò més. A nivell general, a més d'aquella obra instrumental de WOLFF (Guide International d'Histoire Urbaine (I. Europe)), recentment es compta amb una Histoire de la France urbaine dirigida per George DUBY i confeccionada per Jacques LE GOFF en el capítol de la ciutat medieval. Els estudis francesos de casos concrets ens interessen per un doble motiu: perquè aquesta particularitat coincideix amb el nostre actual plantejament; i perquè la proximitat geogràfica de les ciutats occitanes fa que una contrastació ofereixi garanties d'èxit, la qual cosa no podem afirmar pel cas de ciutats i municipis italians. És gairebé impossible recollir totes les històries locals fins i tot limitant l'espai a l'antiga Occitània. Per això ens hem fixat només en algun treball concret i en certa mesura paradigmàtic o particularment interessant.

Emmanuel LE ROY LADURIE, a Montailou, village occitan de 1294 à 1324 (1975), ens ofereix un exemple d'història local totalment atípica. El treball s'inclou de ple en el que s'ha anomenat història de les mentalitats, i l'escenari de la recerca ha estat aquella ciutat occitana. El mateix autor ja esmenta el seu propòsit etnogràfic, i la semblança amb qualsevol altra història local és del tot casual. El títol de l'obra desvetlla unes expectatives totalment insatisfetes en el lector que desitjava conèixer l'aparell institucional, les relacions socials, el substrat material, etc... i en canvi es troba amb un seguit de capítols que premen potser un xic massa la documentació per a desvetllar la mentalitat dels individus de la vila.

D'altra banda, Philippe WOLFF s'ha especialitzat en l'estudi de les comunitats provençals a la baixa edat mitjana. La seva Histoire de Toulouse n'és un primer exemple. Un altre seria el referit a Foix: "Une ville pyrénéenne au XIIIe siècle".

l'exemple de Foix (1965)". L'estudi no és, ni ho pretén ser, una història local. L'aparició d'aquesta institució, la lluita per l'autonomia dels senyors eclesiàstics, el desenvolupament d'aquell consolat inicial, i la redacció escrita del dret municipal. Es tracta doncs, de l'estudi de la institució, i encara parcial (no es tracten els càrrecs, els sistemes de representació, la fiscalitat, etc...) des de la perspectiva de la història "general" i específicament jurídica. Però el treball és interessant per plantejar l'origen i el primer desenvolupament d'un règim municipal que corre paral·lel al nostre cas, amb la particularitat, no obstant, de la croada albigesa que afectà aquella regió. Per contra, l'aportació d'A. DUPONT sobre "L'évolution sociale du Consulat nimois du milieu de XIIIe au milieu de XIVe siècle" (1960), té un matis sensiblement diferent. A diferència de l'obra de WOLFF, ara s'analitza la vessant política i social del règim municipal. Quins grups socials ostenten el govern local i a partir de quin mecanisme legal ho fan. L'article és realment interessant perquè mostra molt clarament l'aspecte més viu i dinàmic de la institució, sense oblidar, però, els orígens i l'organització interna del govern de la vila.

Dins la línia que ens hem fixat seguir nosaltres a Cervera entre els segles XI i XV, són dos els treballs, amplis, que considerem modèlics. El d'André CASTALDO: Seigneurs, villes et pouvoir royal en Languedoc: le Consulat médiévale d'Agde (XIIIe-XIVe siècle) (1974); i el d'Albert RIGAUDIERE: Saint-Flour, ville d'Auvergne au bas moyen age. Etude d'histoire administrative et financière (1982). La proximitat geogràfica i els límits d'ambdós consolats fan que una "comparació" amb el cas de Cervera sigui no només possible, sinó també convincent.

L'estudi de CASTALDO no es pot dir que sigui la història d'una ciutat, sinó l'anàlisi dels òrgans de govern municipal. Però l'autor té el mèrit de no cenyir-se a una anàlisi únicament interna del Consolat, sinó que relaciona aquesta institució amb la resta de centres de poder i decisió, i amb l'entorn circumdant. Aquesta doble vessant, interna i externa-morfològica i dinàmica-, és quelcom important per adonar-se de la veritable dimensió de les institucions de govern local. L'autor prescindeix de fixar àmpliament el context demogràfic i econòmic de la vila d'Agde, però en canvi esmerça una bona introducció per tal de localitzar en el context del midi francès el moviment consular, per descriure breument la ubicació i entorn geogràfic de la vila, i incloure la incipient organització municipal dins el fenomen general del renaixement del Dret Comú, cosa poc freqüent en aquesta mena d'estudis. Una introducció, en definitiva, suficient per a fer-se una idea de la ciutat que s'estudiarà. L'estudi en si segueix un ordre cronològic, i les quatre parts que el divideixen responen a etapes també temporals de l'evolució del Consolat, i, per tant, de la vila: origen, consolidació de la institució, primers problemes, i crisi

oberta. L'estudi comença al segle XIII, i es clou el 1410. Dins de les quatre parts pot trobar-se una anàlisi institucional interna interessant: càrrecs, eleccions, funcionament, etc; les relacions de poder entre Consolat i Senyors feudals, i entre consolats veïns; l'estructura social de la població; i també la hisenda municipal. Aquest últim aspecte, que és bàsic per al funcionament de la institució, s'analitza només a partir de la documentació d'un sol exercici, la qual cosa no permet de conèixer l'evolució del sistema financer ni la seva vinculació amb els problemes socials i polítics, ni tampoc l'evolució de les despeses. El valor del treball és, com ja hem indicat, la capacitat d'integrar aspectes diferents en un mateix estudi. Així la crisi del Consolat a finals del segle XIV i començaments del XV s'aborda des del camp polític, social i institucional, amb la qual cosa s'aconsegueix oferir una imatge força versemblant de la realitat del moment. Això és imprescindible, també, si es pretén conèixer en tot el seu abast i dimensió els problemes plantejats.

El treball d'Albert RIGAUDIERE pot dir-se que té un mateix objecte d'estudi que el de CASTALDO, però en canvi adopta una sistemàtica diferent. En lloc de seguir una evolució cronològica i dins d'aquesta classificar les matèries, RIGAUDIERE ho fa a l'inrevés: fixa tres grans aspectes temàtics i després ja introdueix la lògica expositiva cronològica. Aquest mètode és particularment eficaç perquè permet de resseguir un problema al llarg del temps, des del plantejament fins la seva resolució. A més no precisa anar d'un capítol a un altre per tal de rebre tota la informació d'un tema concret. Per contra, es fa un xic més difícil de percebre l'evolució global del consolat en el temps. Els tres blocs o parts dissenyats ens semblen totalment coherents i pràctics: organització política; organització institucional; i organització financer. Com sempre, queda la qüestió de la composició social de la comunitat que no se sap ben bé on ubicar-la. En aquest cas RIGAUDIERE ho fa dins de la segona part. En el primer bloc es tracta d'estudiar totes les relacions de poder existents: amb els senyors feudals, entre la comunitat, amb l'entorn, amb el rei, i dins del Consolat. El segon bloc descriu la via administrativa per on s'exercia el poder. Aquesta part té una vessant diguem-ne morfològica, que està poc desenvolupada, i una altra de dinàmica, en la qual s'analitza el funcionament i l'activitat de la institució. Si primer s'havia identificat el poder o poders existents, ara es desenvolupa com es manifesten i per mitjà de quins canals. Aquest plantejament és, segons el nostre parer, molt interessant, clar i necessari; en el cas contrari, i passa sovint, es cau en una anàlisi únicament institucional i orgànica d'uns òrgans determinats, sense que s'expliqui llur manipulació. La tercera i última part se centra en els aspectes financers del municipi. Les despeses s'estudien en la seva evolució global i també internament. Pel que fa als ingressos municipals, l'autor se centra més que no en les diverses modalitats financeres possibles, en la tècnica impositiva i fiscal. Sobretot es fa un estudi exhaustiu de la

reacció d'impostos i tot el procés que acompanya aquesta pràctica. En canvi el problema de l'equilibri financer del municipi es tractat molt ràpidament. En definitiva, doncs, tenim en el treball de RIGAUDIERE un punt de referència interessant i un model a tenir molt en compte a l'hora d'abordar l'estudi d'una comunitat baix-medieval com la nostra.

L'estudi particular sobre ciutats i organitzacions municipals de les nacionalitats que integren l'estat espanyol ha tingut una sort desigual. En general pot avançar-se que aquesta línia d'investigació ha estat molt endarrera respecte dels casos italià i francès. Només fa uns pocs anys sembla que hi ha un major interès científic pel tema.

4.3. LA HISENDA MUNICIPAL

L'estudi temàtic de la fiscalitat dels municipis medievals acostuma a considerar-se dins del context de l'organització municipal, i, en general, rep un tractament marginal i superficial. Mentre la historiografia castellana ja s'ha introduït en aquest tema, a Catalunya continuem endarrerits en aquesta parcel·la de la recerca. Un intent no de síntesi sinó d'introducció global al problema l'encetà Isabel ALVAREZ DE CIENFUEGOS CAMPOS a "Notas para el estudio de la formación de las haciendas municipales" (1963). Però l'article no distingeix entre regnes hispànics, i se centra sobretot en l'aspecte extern de la hisenda municipal, sense entrar en l'estructura institucional ni tampoc en les diverses modalitats financeres. Es tracta, com ja indica l'autora, d'unes notes introductòries que es preocupen per la relació de l'aparcament dels municipis i el seu paral·lisme amb un aparell financer, i també es fan algunes generalitzacions característiques de les ciutats de l'àrea castellana.

Tot i la publicació de les actes dels diversos Symposium de Historia de la Administración, i del volum homenatge a Garcia de Valdevellano Historia de la Hacienda española (épocas antigua y medieval) (1982), a Catalunya, com deiem, hem de continuar consultant les històries locals que, amb més o menys encert, s'han preocupat de la hisenda municipal. Comptem, això sí, amb treballs monogràfics importants, però que només descobreixen alguns aspectes del problema: Jean BROUSOLLE a "Les Impositions municipales de Barcelona de 1328 a 1462" (1955); Yvan ROUSIT a "La consolidation de la dette publique a Barcelona au milieu du XIVe siècle" (1954); i Manuel SANCHEZ MARTINEZ: "Questie y subsidios en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIV: el subsidio para la cruzada granadina (1329-1334)" (1976).

El tema a què ens referim ha centrat, des de fa anys, l'atenció dels historiadors francesos i dels Països Baixos. L'any 1962 se celebrava a Brussel·les un col·loqui internacional a l'entorn d'aquest aspecte: Finances et comptabilité urbaines du XIIIe au XVIe siècle, amb una breu exposició introductòria i molt general de Marinette BRUWIER, i una aportació de Josep Me FONT I RIUS sobre Catalunya, i de José Me LACARRA per a Saragossa. Poc després, l'any 1964, la mateixa societat Pro-Civitate, organitzava un nou col·loqui sota el títol L'impôt dans le cadre de la ville et de l'État, on no hi participà cap historiador de l'estat espanyol. Més recentment, el 1977, se celebrava a Limoges un Congrés de la "Societes Savantes" amb el tema general Etudes sur la fiscalité au moyen age, amb un apartat dedicat exclusivament a la fiscalitat municipal i de nou amb l'absència d'investigadors del nostre país.

Parlant de la hisenda municipal no es pot deixar d'esmentar una obra general com Finance & Fiscalite au bas moyen age (1971), de Jean FAVIER. El treball és realment interessant i el contingut plenament aplicable a la realitat catalana baix-medieval. L'autor tracta molt conscientment i precisa tots els tipus possibles d'impostos, càrregues, mecanismes financers, etc... al llarg de 175 epígrafs cada un dels quals està acompanyat d'un text documental que l'il·lustra. La puntualitat extrema del tema de cada epígraf i la concisió del seu tractament, el fan un treball fàcil de consultar i molt pràctic. No es tracta, evidentment, de fer la història, posem per cas, de cada tipus d'impost, sinó d'explicar en què consisteix, qui el paga, sobre que s'aplica, qui el rep, etc...

Pel que fa a treballs d'àmbit general i centrats en Catalunya només compten amb les síntesis de Josep Me FONT I RIUS: "Organos y funcionarios de la administración económica de las principales localidades de Cataluña" (1964), i "La administración financiera en los municipios medievales catalanes" (1982); aquest segon treball és una ampliació del primer. L'estudi, amb una ampla base documental i bibliogràfica, se centra sobretot en els funcionaris municipals encarregats de les finances. Això no obstant es fa evident quin era l'aparell financer del municipi, i com s'organitzava en general la hisenda des dels Consells municipals. El treball, que a la vegada és una síntesi i també la primera visió global del tema, es caracteritza no només per la novedosa aportació, sinó també per la claretat, el rigor i la sistemàtica coherent que sovintegen les obres de FONT I RIUS. L'autor examina la hisenda local en les primeres fases municipals, i s'hi extén quan la institució s'ha consolidat a finals del segle XIII i al llarg del XIV. Analitza especialment les fonts d'ingressos, el funcionament administratiu, i la funció dels principals responsables: clavari, racional i oidors. Però en canvi no s'entra en l'estudi de les despeses, aspecte que, sens dubte, canviava bastant segons els casos particulars.

S'ha de dir, doncs, que a Catalunya l'estudi sistemàtic de la hisenda municipal, sense entrar en d'altres àmbits superiors de l'administració, és un camí bastant vergès que només ha estat assenyalat i dissenyat. Falta omplir-lo, però no a base d'acumular casos concrets, sinó a partir d'estudis particulars que intentin generalitzar el problema i fer-lo extensible a la majoria dels casos.

4.4. SINTESIS GENERALS SOBRE REGIM MUNICIPAL

Les obres de síntesi sobre un tema com el règim municipal només són possibles quan ja existeix una bona base d'històries locals més o menys rigoroses, o bé a partir d'una tasca de recerca de fonts inèdites i publicades. Normalment han estat els historiadors del dret els primers en abordar el tema, i, com és normal, des d'una òptica institucional.

A Catalunya, tot i la migradesa d'estudis i treballs específics sobre règim municipal i sobre història urbana publicats més o menys recentment, en canvi comptem amb investigacions sòlides pel que fa al règim municipal dins l'àmbit nacional. Josep Me FONT I RIUS n'estudià els orígens i el primer desenvolupament a Orígens del règim municipal de Catalunya (1946); Josep Me TORRES I RIBÉ ho feu a l'època moderna: Els municipis catalans de l'Antic Règim (1453-1808). (Procediments electorals, òrgans de poder i grups determinants) (1963); i Joan MERCADÉ ens oferí una síntesi sobre la incidència de la Nova Planta a La transformació dels municipis catalans en temps de Felip V (1963).

És innecessari d'extendre's en el comentari de l'obra de FONT I RIUS perquè és prou coneguda i valorada per tothom. Els trets fonamentals de l'estudi són plenament vàlids avui, quaranta anys després d'haver-se imprès. En tot cas avui es beneficiaria de les noves aportacions de la historiografia actual i potser s'estalviaria d'haver hagut d'anar personalment a nombrosos arxius comarcals que en aquells moments no estaven ni classificats ni oberts al públic. Una primera característica de la investigació d'aquest autor és la immensa quantitat de referències documentals de tota la geografia catalana. Quan és tan fàcil de caure en la comoditat d'extendre la recerca a uns pocs nuclis determinats i incorporar un títol pretericiós i de caràcter general, amb FONT I RIUS es pot ben dir que el contingut no defrauda en cap moment les expectatives.

Com l'autor, sempre mesurat en el llenguatge emprat, ja adverteix, es tracta només d'una recerca sobre els orígens del règim municipal. Per tant, ningú ha d'esperar de trobar-hi explicacions respecte de l'organització interna i el funcionament del municipi en la fase de consolidació del segle XIV, tot i que

l'autor no defugí introduir-se or aquest aspecte en l'últim epígraf abans de les conclusions.

Les etapes cronològiques que fixà FONT RIUS i la tipologia d'estats evolutius de l'organització municipal, així com l'estudi dels diferents factors que incidiren en aquest fenomen, són referències que han condicionat tots els estudis posteriors sobre el tema. A més de la metodologia i una sistemàtica perfecta, les referències de contingut fan del llibre una obra de consulta imprescindible per a tothom que s'introdueix a l'estudi del municipi. En el nostre cas particular, el municipi de Cervera, hem aplicat la cronologia i la tipologia de FONT I RIUS adaptada a la realitat concreta fins enirar el segle XIV. A partir d'aquest moment l'estudi del nostre autor se cenyeix a aspectes massa generals i abstractes, que, en definitiva, expressen la necessitat de continuar la investigació en aquest punt.

Orígenes del règimen municipal de Catalunya és, doncs, l'obra bàsica i fonamental avui per comprendre el problema i introduir-s'hi. Posteriorment alguns autors han tractat el tema, però des de perspectives diferents, i mai en la mateixa línia que FONT RIUS ni tampoc amb la seva profunditat. Alvaro SANTAMARIA des d'una perspectiva encara més institucional, publicà l'any 1981 un article sobre "Los Consejos municipales de la Corona de Aragón mediado el siglo XIII. El sistema de cooptación". Es tractà d'analitzar, mitjançant fonts publicades, l'organització municipal "externa" de Barcelona, València, Mallorca i Saragossa. L'autor comparà sobretot els privilegis fundacionals de les quatre municipalitats, i ho feu en un moment que els respectius règims municipals encara no s'havien consolidat ni havien pres la forma definitiva que tindrien el segle XIV. El sistema electiu i la seva problemàtica es estudia marginalment.

Recentment (1985), sota el títol general El govern de les ciutats catalanes, s'han publicat les conferències que diversos autors especialistes d'èpoques diferents van pronunciar a Barcelona. Es tracta, necessàriament, de treballs de síntesi i divulgació, i sense un nexa molt clar l'un amb l'altre. Joan-F. CABESTANY i FORT se centrà molt clarament i per damunt en La institucionalització del govern municipal al segle XIII, en un estudi que per força havia de ser extern i evolucionà a l'ombra del treball de FONT RIUS, ja que poca cosa més s'ha dit des d'aleshores per a aquell període. Carme BATLLE GALLART va ocupar-se d'El govern municipal a la baixa edat mitjana. La síntesi és interessant tot i que ve a recollir la seva pròpia producció anterior, que ja hem comentat. L'autora, especialista en la societat catalana baix-medieval, fixa les característiques institucionals dels òrgans de govern municipals, i se centra sobretot en els aspectes socio-polítics que tenen el règim municipal com a escenari. La seva aportació acaba amb la

Instauració, al segle XV, del sistema d'insolució dels càrrecs de govern dels principals municipis. L'equilibri entre l'institucional i el social dona el to de l'obra. En canvi, malgrat insinuar-ho al començament, el treball no aconsegueix l'equilibri "territorial" en el sentit que Barcelona pren un protagonisme excessiu en una síntesi que ha de ser d'àmbit nacional.